

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย เรื่อง "การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ความมั่นคงทางอารมณ์ เพื่อการบริโภค
สื่อและข่าวสารอย่างชาญฉลาดของเยาวชน ในแขวงนครพิงค์ จังหวัดเชียงใหม่" ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้
ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

2.1 การพัฒนา (Development)

2.1.1 ความหมายของการพัฒนา

2.1.2 ความหมายของการพัฒนาในทัศนะของนักวิชาการพระพุทธศาสนา

2.1.3 การพัฒนาที่ยั่งยืนในทัศนะของพระธรรมปิฎก

2.1.4 การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม

2.1.4.1 การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมในสังคมไทย

2.2 คุณธรรม (Virtue) จริยธรรม (Ethics)

2.2.1 ความหมายของคุณธรรม

2.2.2 ความหมายของจริยธรรม

2.2.3 ความสำคัญของคุณธรรม จริยธรรม

2.3 หลักการทางคุณธรรมจริยธรรม

2.3.1 ประเภทของจริยธรรม

2.3.2 องค์ประกอบของจริยธรรม

2.3.3 ประโยชน์ของจริยธรรม

2.4 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรม จริยธรรม

2.4.1 ทฤษฎีการกระจ่างค่านิยม (Value Clarification Theory)

2.4.2 ทฤษฎีปรับเปลี่ยนพฤติกรรม (Behavior Modification Theory)

2.4.3 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory)

2.4.4 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจท์ (Piaget)

2.4.5 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kohlberg)

2.4.6 ทฤษฎีต้นไม้คุณธรรมจริยธรรมของดวงเดือน พันธุมนาวิน

2.5 ความมั่นคงทางอารมณ์ (Emotional Stability)

2.5.1 ความหมายของความมั่นคงทางอารมณ์

2.5.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอารมณ์

2.5.3 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางอารมณ์

2.5.4 ความฉลาดทางอารมณ์

2.5.5 การพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์แนวพุทธ

2.5.6 การพัฒนาความสามารถในการคิดแบบโยนิโสมนสิการ

2.6 สื่อและข่าวสาร (Media and News)

2.7 สื่อสารมวลชน

2.8 แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางสังคม

2.8.1 ความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security)

2.8.2 ความสัมพันธ์ระหว่างความมั่นคงมิติต่าง ๆ กับความมั่นคงของ

มนุษย์

2.9 แนวคิดเกี่ยวกับเยาวชน

2.10 ประวัติเทศบาลนครเชียงใหม่

2.11 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.11.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม

2.11.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอารมณ์

2.11.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการกับกรบริโภคสื่อและข่าวสาร

2.1 การพัฒนา (Development)

การพัฒนาเป็นสิ่งสำคัญและเป็นสิ่งอันพึงปรารถนาของทุกสังคม โดยเฉพาะสังคมที่กำลังพัฒนา องค์ประกอบของการพัฒนามีใช้ให้มีความสำคัญทางด้านมิติใดมิติหนึ่งหากแต่ให้ความสำคัญในทุกๆ ด้านอย่างเท่าเทียมกันเพราะการพัฒนาเป็นมิติแห่งการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบบของบริบทพื้นฐานทางด้านสังคมของทุกประเทศ ในปัจจุบันหลายๆ ประเทศได้ตระหนักถึงคุณค่าแห่งการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงสร้างของสถาบันต่างๆ โครงสร้างการบริหาร รวมทั้งขนบธรรมเนียม วิถีชีวิต อัตลักษณ์แห่งชุมชน แม้ว่าการพัฒนาจะเป็นเรื่องเฉพาะของแต่ละ

ชาติ ในทางกลับกันสถานการณ์สังคมโลกมีความเปลี่ยนแปลงและเจริญไปมาก ทุกคนต้องตระหนักที่จะช่วยกันพัฒนาช่วยหรือเกื้อกูลกันเพื่อความเจริญของสังคมโลกต่อไป

2.1.1 ความหมายของการพัฒนา

คำว่า “พัฒนา” มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลีว่า วฑฺฒน หรือ วัฒฺตมะ แปลว่า เพิ่มมากขึ้น และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2539:92) ให้นิยามคำว่า “พัฒนา” แปลว่า “เจริญ” ตรงกับบาลีว่า “ภาวนา” เช่น เมตตาภาวนา ได้แก่ การเจริญเมตตา แม้ในอังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต พระไตรปิฎกเล่มที่ 22 ฉบับภาษาบาลี ได้แสดงการพัฒนาโดยแบ่งเป็น 4 หลักการใหญ่ ๆ คือ

- 1) กายภาวนา หมายถึง การพัฒนากาย คือ รู้จักควบคุมอินทรีย์ 5 และปฏิบัติต่อสิ่งที่มากระทบอย่างเหมาะสม ไม่ให้เกิดอกุศลธรรม อีกทั้งพัฒนาสิ่งแวดล้อมด้วย
- 2) สิลภาวนา หมายถึง การพัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีลให้ตนเองมีระเบียบวินัย มีกติกาสามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างปกติสุข เกื้อกูลกัน
- 3) จิตตภาวนา หมายถึง การพัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญองงามด้วยคุณธรรมทั้งปวง เช่น ฝึกให้ตนมีเมตตาจิตต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์ทุกชนิด ชยันหมั่นเพียรอดทน ทำงานมีสมาธิ และสดชื่น ผ่องใส เป็นต้น
- 4) ปัญญาภาวนา หมายถึง การพัฒนาด้านปัญญา เซวาร์ ไหวพริบ ความฉลาด การเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทัน เห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์ จากความอยาก กิเลส และปลดพ้นจากความทุกข์ที่ประสบอยู่นั้น และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยปัญญา ไม่ใช่อารมณ์ตัดสินในเรื่องต่างๆ อย่างเป็นธรรม

ส่วนความหมายในภาษาอังกฤษใช้ คำว่า “Development” ซึ่งเป็นการพัฒนาที่เน้นในด้านวัตถุด้านเศรษฐกิจ เช่น การพัฒนาถนนหนทาง ประปา ไฟฟ้า เป็นต้น ส่วนอีกความหมายหนึ่งหมายถึง “รก” ดังตัวอย่างเช่นพระบาลีว่า “น ลียา โลกวฑฺฒโน” แปลว่า ไม่ควรเป็นผู้รกโลก คำว่า “รก” ก็มาจากคำว่า “วฑฺฒโน” หรือ “วฒน” หรือ “พัฒนา” นั้นเอง

พระไพศาล วิสาโล (2533:6-7) กล่าวว่า คำว่า “การพัฒนา” ตามหลักพุทธธรรม มีนัยที่ครอบคลุมไปถึงการพัฒนาตน (บุคลิภาพ) การพัฒนาสังคม(และสิ่งแวดล้อม) การพัฒนาอารมณ์ (จิตใจ) และการพัฒนาด้านสติปัญญา (เซวาร์ความฉลาด กุศโลบาย) ดังนั้น ความหมายของการพัฒนา จึงมุ่งที่การพัฒนาตนเองเป็นหลักสำคัญ เพื่อให้สามารถปรับปรุงแก้ไขพฤติกรรมอันไม่

เหมาะสมให้มีความประพฤติที่ดี เป็นสุจริตชน เป็นบัณฑิต เป็นผู้มีความฉลาดในการทำความดีทุกอย่าง และรู้จักหลักเว้นความชั่วต่าง ๆ ที่เข้ามาสู่ชีวิตของตนเองได้ เมื่อกล่าวถึงหลักธรรมเพื่อสนับสนุนการพัฒนาก็มีอยู่ 3 ประการ ได้แก่

1) ทมะ หมายถึง การฝึกหัด ขัดเกลา โดยผ่านกระบวนการฝึกควบคุม กำกับ เอาใจใส่ต่อ กาย วาจา และใจ เพื่อไม่ให้ตกอยู่ในอำนาจของอารมณ์ทั้งฝ่ายดีและฝ่ายเสีย (อิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์) โดยใช้เครื่องมือ ได้แก่ आयตนะ 6 หมายถึง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ นั้นเอง เป็นศูนย์การปฏิบัติงานภาคสนาม ไม่ใช่สถานที่แห่งอื่น เพื่อพัฒนาให้สติรู้เท่ารู้ทันต่ออารมณ์ที่มากระทบทั้งภายในภายนอก เช่น ตากระทบรูปแล้วเกิดอารมณ์รักใคร่ โกรธ หลง เป็นต้น ควรจะระงับและดับอารมณ์นั้นได้อย่างไร จะต้องฝึกฝนทั้งสิ้น ไม่ใช่ปล่อยให้จิตใจวิ่งไปตามกระแสรูปอันน่าใคร่ น่าพอใจนั้น ขณะเดียวกัน ปัญญาก็มีบทบาทสำคัญยิ่งในการกำกับจิตใจไม่ให้ไหลไปตามนั้น การพัฒนาในข้อนี้ จึงมุ่งเป้าหมายการควบคุมสำรวจอินทรีย์ 6 เพราะเป็นการพัฒนาขัดเกลากิเลสของตนให้เบาบางลงได้

2) สิกขา หมายถึง วิธีการฝึกหัดพัฒนาชีวิตให้เกิดความสมบูรณ์ใน 3 ด้าน ได้แก่

- (1) การพัฒนาพฤติกรรมทางกาย ให้มีความงดงามมีระเบียบเรียบร้อย และสุจริต
- (2) การพัฒนาพฤติกรรมทางวาจาให้เป็นคนพูดคำสุภาพ พูดจาไพเราะพูดแนะนำประโยชน์ ประสานความร่วมมือ พูดอย่างจริงใจไม่เสแสร้งหลอกลวง ถูกกาลเทศะ เป็นคำจริง พูดประกอบด้วยความหวังดีปรารถนาดีต่อคนอื่น พูดรักษาน้ำใจคนอื่นไว้ได้ (อริยศีลสิกขา)
- (3) การพัฒนาด้านจิตใจ และเชาวน์ปัญญา ความฉลาด อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ให้เป็นไปในทางกุศล ความเจริญต่อตนและหมู่คณะ สังคมส่วนรวม (อริยจิตสิกขาและอริยปัญญาสิกขา)

3) ภาวนา ได้แก่ การฝึกหัดพัฒนาตนเอง เพื่อให้สามารถทำงานได้อย่างมีคุณภาพ เพราะคนที่ฝึกฝนพัฒนาตนด้วยหลักภาวนาแล้ว ย่อมส่งผลดีตามคุณลักษณะ 2 อย่าง คือ

(1) สมถภาวนา หมายถึง วิธีการฝึกจิตให้สงบระงับจากนิวรณ์ธรรม 5 ประการ มี พยาบาท เป็นต้น เพื่อทำให้จิตนั้นมั่นคง ไม่หวั่นไหว พร้อมต่อสู้ หรือ เผชิญกับปัญหาได้ทุกรูปแบบ ไม่สะทกสะท้าน ไม่หวาดหวั่นต่อภัยอันตรายใดๆ เพราะฝึกให้จิตใจเข้มแข็งอยู่เสมอ เรียกว่า การฝึกสมาธิภาวนา

(2) วิปัสสนาภาวนา หมายถึง การฝึกฝนพัฒนาปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริง แต่ไม่ใช่ปัญญาที่เกิดจากตำรา หรือ วิชาการที่เราเรียนรู้กันอยู่ แต่ปัญญาในที่นี้ คือ ภาวนามย

ปัญญา เป็นการลงมือปฏิบัติการต่อสิ่งที่เราพิจารณาอยู่นั้นด้วย เช่น การยกสังขารขึ้นพิจารณาว่าเป็นไตรลักษณ์ ฟังรู้ทุกกระบวนการที่ทำให้เกิดปัญญา ไม่ใช่การจดจำว่าเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เท่านั้น และปัญญานี้ ไม่ใช่สัญญาความจำได้หมายรู้ จึงแตกต่างจากปัญญาที่ได้จาก สุตมยปัญญา และจินตมยปัญญาโดยสิ้นเชิง

เมื่อกล่าวโดยสรุป สมถภาวนาก็ตาม และวิปัสสนาก็ตาม สามารถพัฒนาให้บุคคลมีความมั่นคงทั้งทางกายภาพ มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดีด้วย ดังจะเห็นได้จากผู้ปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาทั่วไป มักเป็นผู้มีหน้าตาอิมเอบ ยิ้มแย้มแจ่มใส อารมณ์ไม่ขุ่นมัว รับมือกับปัญหาต่างๆ ได้อย่างไม่หวั่นไหว ขณะเดียวกัน ก็มีวิธีการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นทั้งแก่ตนเอง และพระพุทธศาสนา รวมไปถึงพุทธศาสนิกชนให้ลุ่ลวงไปได้ด้วยดี แม้จะเกิดวิกฤตต่อพระพุทธศาสนาหลายครั้งมาแล้วก็ตาม ก็ด้วยอาศัยหลักการพัฒนาทั้ง 2 นี้เป็นหลักในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

2.1.2 ความหมายของการพัฒนาในทัศนะของนักวิชาการพระพุทธศาสนา

การพัฒนาชีวิต เพื่อการฝึกฝน อบรมให้ชีวิตมีความเจริญก้าวหน้า ประสบผลสำเร็จในหน้าที่การงาน การศึกษา ชีวิตครอบครัว และสังคมการเป็นอยู่โดยสันติสุขนั้น พอจะสรุปได้ ดังต่อไปนี้

ประเวศ วะสี (2530:13-30) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาไว้ว่า หมายถึงมนุษย์แม้จะมีความต้องการในด้านวัตถุเพื่อมาบริโภคใช้สอย จนลืมนึกถึง หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา และไม่นำมาปฏิบัติ จึงก่อให้เกิดความเห็นแก่ตัวกันมากยิ่งขึ้น ถ้าคนเราขาดที่พึ่งทางใจแล้วก็ยากจะพัฒนาให้เจริญงอกงามได้ในเรื่องอื่นๆ เพราะไม่มีมนุษยธรรมนั่นเอง อีกอย่างหนึ่งพระสงฆ์ก็ควรที่จะช่วยดูแล เอาใจใส่ต่อศาสนิกชนของตน เพราะเป็นศูนย์กลางในการนำพาชาวบ้านให้เกิดการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ดังความตอนหนึ่งว่า

“จากแนวความคิดเกี่ยวกับการนำพุทธศาสนามาพัฒนาสังคมนั้น จะเห็นได้ว่าพุทธศาสนาเป็นสถาบันที่จำเป็นของสังคมอันจะขาดมิได้ แม้จะถูกกระทบกระเทือนบ้างในบางครั้ง ทั้งนี้เพราะชีวิตมนุษย์ไม่สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยวัตถุประการเดียว วัตถุไม่สามารถตอบสนองความต้องการที่ไม่รู้จักจบสิ้นของมนุษย์ คุณค่าทางจิตใจยังคงมีความหมายยิ่งสภาพสังคมปัจจุบันมีลักษณะผันผวนเต็มไปด้วยความขัดแย้งและทวีความรุนแรง.....เพราะ พระสงฆ์นอกจากจะเป็นผู้เรียนรู้พุทธธรรมแล้ว ยังเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนอีกด้วย ดังนั้นพระสงฆ์จึงควรมีส่วนร่วมในการพัฒนา” ดังนั้น จึงพอสรุปวิสัยทัศน์ในการพัฒนาของผู้รู้ทางพระพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้

- (1) เป็นนักวางแผนที่ดี คือ รู้ว่าสิ่งใดควรทำก่อนและทำภายหลัง
- (2) เป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ทั้งปัจเจกชนและสังคมส่วนรวม
- (3) หากพัฒนาด้านวัตถุมากเกินไป ด้านจริยธรรมก็จะลดน้อยลงไป จึงควรให้สมดุล
- (4) เป็นการพัฒนาเพื่อการดับทุกข์ที่มีอยู่ในจิตใจของมนุษย์เรา
- (5) เป็นการพัฒนาทั้งกาย สิ่งแวดล้อม อารมณ์ และสติปัญญาให้ฉลาดรู้เท่าทัน
- (6) เป็นการป้องกันวัฒนธรรมตะวันตก และพัฒนาวัฒนธรรมไทยให้มั่นคงยิ่งขึ้น
- (7) ควรพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจให้ควบคู่กันไป ไม่ควรพัฒนาเพียงด้านเดียว

ภัทรพร สิริกาญจน (2531:1) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาไว้ว่า สังคมไทยแม้จะเป็นสังคมแห่งพระพุทธศาสนา แต่ก็มีวัฒนธรรมของชาวตะวันตกไหลบ่าเข้ามา จึงทำให้วัฒนธรรมอันดีงามเริ่มเสื่อมถอยลง เกิดปัญหาตามมาเพราะคนไม่ประพฤติธรรม ผิดศีล ผิดกฎหมายมากยิ่งขึ้น ก่ออาชญากรรมต่าง ๆ จึงควรรักษาสິงที่ดีเอาไว้ ดังความตอนหนึ่งว่า สังคมไทย เป็นสังคมที่อาศัยหลักพุทธธรรมของพระพุทธศาสนา มาเป็นเวลานานแล้ว กระทั่งกลายเป็นวัฒนธรรมและอารยธรรม แต่หลังจากประเทศไทยได้พัฒนาประเทศไปตามประเทศที่เจริญในด้านวัตถุ เช่น อเมริกา เป็นต้น โดยหันหลังให้แก่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สังคมไทยจึงมีมลภาวะและสัญญาณแห่งความเสื่อมถอยขึ้นทุกขณะ ไม่ว่าจะเป็นด้านอาชญากรรม ความทุจริต และความขาดแคลนทางศีลธรรมในด้านต่าง ๆ ปัญหาทางสังคมที่เกิดขึ้นและเพิ่มทวีขึ้นอย่างรวดเร็ว ในปัจจุบันนี้เป็นเครื่องแสดงว่า สังคมไทยจำเป็นต้องนำหลักพุทธธรรมมาพัฒนาสังคมอย่างเร่งด่วน เพื่อให้รอดพ้นจากความพินาศทางศีลธรรม เพื่อให้สมาชิกของสังคมได้พัฒนาในทุกด้าน และมีชีวิตอยู่อย่างสงบสุข

พุทธทาสภิกขุ (2537:33) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาว่า เป็นสภาพที่กลาง ๆ ทำให้เจริญก้าวหน้า และการพัฒนานั้นต้องดับทุกข์ได้ด้วย ไม่มีดีมีชั่วปะปนอยู่ด้วย ดังความตอนหนึ่งว่า พัฒนา แปลว่า เจริญ หมายถึง มากขึ้นหรือเพิ่มขึ้นเท่านั้นเอง ไม่ได้หมายความว่าชั่วหรือดี เช่น ผมที่ศีรษะมันรกรหนาแน่นขึ้นก็เรียกได้ว่าผมมันพัฒนาเหมือนกัน แต่ไม่ได้หมายความว่าดี คำว่าพัฒนาเป็นคำกลาง ๆ คือ ต้องพัฒนาให้เป็นในทางที่ดับทุกข์ คือ ต้องไม่มีดีมีชั่ว ไม่มีบวกมีลบ

พระราชวรมนู (2537:75-81) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาไว้ว่า มีอยู่ 4 ด้าน คือ พัฒนาด้านกายภาพ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านจิตใจและปัญญา ดังความตอนหนึ่งว่า

- (1) พัฒนาด้านกาย ได้แก่ ให้มีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง มีพลานามัยสุขภาพดี
- (2) พัฒนาด้านศีล ได้แก่ ทำให้คนในสังคมมีระเบียบวินัย มีความประพฤติดี

มีความสัมพันธ์กับผู้อื่นที่ดี รวมทั้งมีความสุจริตทั้งทางกาย วาจา และอาชีวะ

(3) พัฒนาด้านจิตใจ ได้แก่ ฝึกจิตให้มีคุณภาพดี ให้มีสมรรถภาพดี และให้มีสุขภาพจิตดี

(4) พัฒนาด้านปัญญา ได้แก่ ฝึกอบรมปัญญาให้รู้ให้เข้าใจ มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงหรือตรงตามที่มันเป็น ต้องฝึกปัญญาทั้งในแง่ที่ทำให้กระบวนการคิดการรับรู้ไม่ให้เกิด เช่น โลภะ โทสะ โมหะ เข้าครอบงำ ทำให้เป็นการคิดที่ไม่มีอคติด้วยการใช้โยนิโสมนสิการพิจารณาให้เห็นจริงด้วยปัญญา

2.1.3 การพัฒนาที่ยั่งยืนในทัศนะของพระธรรมปิฎก

การพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวพุทธในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2539:75, 171-172, 180-182) หมายถึง กระบวนการพัฒนาคนตามหลักการของพระพุทธศาสนา ที่เน้นการพัฒนา ระบบการดำเนินชีวิตของคนทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เพื่อให้เป็นปัจจัยหลักในการประสานและการบูรณาการระบบความสัมพันธ์แบบองค์รวมเพื่อให้เกิดประโยชน์และความสุขร่วมกัน ระหว่าง บุคคล สังคม และสภาพแวดล้อมอันหมายถึงธรรมชาติให้ดำรงอยู่ได้ด้วยดีอย่างเกื้อกูลต่อเนื่องเสมอ เรื่อยไป องค์ประกอบฝ่ายมนุษย์มีความสำคัญยิ่ง การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องให้ความสำคัญที่สุดกับเรื่องการพัฒนาคนเป็นแกนกลาง ซึ่งระบบการพัฒนามนุษย์ประกอบด้วย 3 ด้านของการดำรงชีวิตมนุษย์ คือ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ซึ่งมีความสัมพันธ์อาศัยกันและกันและส่งผลต่อกัน เป็นปัจจัยแก่กันในการบวนการพัฒนา จึงต้องพัฒนาเต็มทั้งคนและด้วยเหตุผลที่มนุษย์มีปัจจัยที่มีเจตจำนง หรือเป็นปัจจัยตัวกระทำ ในขณะที่ตัวมนุษย์เอง มีความหมายสองส่วนคือ ในฐานะที่เป็นบุคคลที่เป็นส่วนร่วมในสังคม และในฐานะชีวิตที่เป็นสภาวะอันมีในธรรมชาติ คือ ธรรมชาติส่วนหนึ่ง การทำให้โลกมนุษย์และโลกธรรมชาติไปด้วยกันได้ดีอย่างกลมกลืนและเกื้อกูลกัน จึงเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ หมายถึง การพัฒนาคนครบทั้ง พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา และให้คนที่พัฒนาเต็มระบบเป็นแกนกลาง หรือปัจจัยตัวกระทำ นำการพัฒนาคน และคนที่พัฒนาแล้วนั้นไปประสานปรับเปลี่ยนบูรณาการในระบบสัมพันธ์องค์รวมใหญ่ของการพัฒนา คือ ทั้งมนุษย์ สังคม ธรรมชาติ และเทคโนโลยี

2.1.4 การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม

คุณธรรมและจริยธรรม เป็นเสมือนบัพัณญัตติของความคิดและความงามของจิตใจ ที่ส่งผลให้บุคคลประพฤติดีประพฤติชอบ หลักคุณธรรมและจริยธรรมจึงเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลในทุกสาขาอาชีพ “คุณธรรม” ประกอบด้วยคำ 2 คำ คือ

คำว่า “คุณ” แปลว่า ประโยชน์ และคำว่า “ธรรม” ในทำนองเดียวกับคำว่า “จริยธรรม” ประกอบด้วย คำว่า “จริย” แปลว่า ความประพฤติที่พึงประสงค์ โดยทั้งคุณธรรมและจริยธรรม จะมีคำว่า “ธรรม” หมายถึง ความจริง ความประพฤติดี ความถูกต้อง คุณความดี ความชอบ และ คำสั่งสอนคุณธรรมและจริยธรรม มีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับศาสนาเป็นอย่างยิ่ง เพราะทุกศาสนามีคำสั่งสอนที่เป็นแนวปฏิบัติทางธรรมที่นำไปสู่การดำรงชีวิตอย่างมีความสุข ศาสนาจะกำหนดว่าสิ่งใดควรทำและสิ่งใดควรละเว้น การเป็นผู้มีคุณธรรม คือ เป็นผู้ปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบที่ดีงาม มีความเข้าใจในเรื่องของการกระทำดี ส่วนคำว่าศีลธรรมนั้น เป็นข้อพึงปฏิบัติอันจะเป็นผลผลิตทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับความถูกต้องในการปฏิบัติตนต่อกัน คุณธรรมและจริยธรรมเกิดขึ้นมาพร้อม ๆ กับการพัฒนาการด้านสติปัญญาและการอบรมกล่อมเกลารูจักผิดชอบชั่วดีของสังคมคุณธรรมและจริยธรรม จึงเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ ทั้งในระบบโรงเรียนและนอกโรงเรียน การศึกษา คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิต ทำให้ชีวิตมีคุณค่าและกำกับให้ตนเองเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมอันพึงประสงค์ด้วยการปลูกฝังพื้นฐานด้านจริยธรรมในด้านต่าง ๆ

2.1.4.1 การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมในสังคมไทย

การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของคนในสังคมไทย เป็นกระบวนการของการศึกษาและถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น ชำเรือง วุฒิจันทร์ (2524:14-17) กล่าวว่า ทศนคติและพฤติกรรมของคนไทยเป็นไปตามหลักธรรมในศาสนาที่ตนนับถือ ซึ่งส่วนใหญ่คนไทยเป็นพุทธศาสนิกชน นับถือพระพุทธศาสนา บุตร-ธิดา ได้รับการอบรมขั้นแรกจากบิดามารดา หรือผู้ปกครองซึ่งเป็นศาสนิก จึงรับเอาคตินิยมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นพื้นฐานทางความคิดและพฤติกรรมตามปกติวิสัย เมื่อเติบโตเด็กชายไปเข้ารับการศึกษาต่อที่วัด ส่วนเด็กหญิงก็รับการศึกษาที่บ้านต่อไป จนแต่งงานมีครอบครัว สถาบันการศึกษาที่สำคัญของสังคมไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานีเป็นต้นมานั้นมี 3 แห่งด้วยกัน คือ บ้าน วัด และโรงเรียน ในบรรดาสถาบันเหล่านี้ วัดนับว่า เป็นสถานศึกษาที่สำคัญที่สุด เพราะวัดเป็นศูนย์กลางของสังคม และชีวิตของคนในสังคมไทยจะเกี่ยวข้องและผูกพันกับวัดตั้งแต่เกิดจนถึงวันตาย ในการศึกษาทั้ง 3 แบบนี้ ต่างมีเป้าหมายร่วมกัน คือ การพัฒนาคนให้เป็นคนมีคุณธรรม จริยธรรม มีความรู้ ความสามารถที่จะอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข และความสามารถที่จะช่วยทำให้สังคมประเทศชาติมีความผาสุก สงบสุขและเจริญก้าวหน้าไปด้วย จริยศึกษา หรือ การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของประชาชน

2.2 คุณธรรม (Virtue) จริยธรรม (Ethics)

คุณธรรม และ จริยธรรม เป็นคำที่มักจะถูกกล่าวไว้คู่กันเนื่องจากทั้ง 2 คำนี้มีความหมายและเกี่ยวข้องกับการกระทำ พฤติกรรม ความประพฤติของบุคคลที่ดี สะอาด บริสุทธิ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดคุณค่าของความเป็นมนุษย์ รวมทั้งเป็นแนวทางหรือ หลักประพฤติดีปฏิบัติของบุคคล เพื่อให้สังคมอยู่อย่างสงบสุข ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน “คุณธรรม จริยธรรม” จึงจัดได้ว่า เป็นมาตรฐานที่พึงประสงค์ของสังคม มาตรฐานของคุณธรรม จริยธรรมบางอย่างยังได้ถูกกำหนดปรับใช้เป็นกฎ ข้อบังคับ หรือกฎหมายที่มีการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อจุดมุ่งหมายที่จะให้สังคมสามารถดำรงอยู่ได้อย่างสงบร่มเย็น ทำให้ผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขและส่งผลต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดี

2.2.1 ความหมายของคุณธรรม

สุภัททา ปิณฑะแพทย์ (2557: ออนไลน์) กล่าวว่า คำว่า “คุณธรรม” ประกอบด้วย คำสองคำ คือ คำว่า “คุณ” แปลว่า ประโยชน์และคำว่า “ธรรม” โดยทั้งคุณธรรมและจริยธรรม จะมีคำว่า “ธรรม” ซึ่งเป็นคำร่วม คำว่า “ธรรม” พระเทวินทร์ เทวินโท (2544) อธิบายความหมายไว้ว่า หมายถึง ความจริง ความประพฤติดี ความถูกต้อง คุณความดี ความชอบ คำสั่งสอน

พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (2556:263) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมว่า คุณธรรม คือ สภาพคุณงามความดี คำว่า คุณธรรม มีผู้รู้ได้ให้ความหมายพอสรุปได้ดังต่อไปนี้

ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์ (2526 : 12) ได้กล่าวว่า คุณธรรมเป็นคุณสมบัติของบุคคลซึ่งทำให้ผู้มีความรู้จักแสวงหาคุณธรรมคุณงามความดี และทำให้เขาได้บรรลุถึงจุดหมายอันดีเลิศทั้งในด้านความประพฤติทั่วไปหรือขอบเขตจำกัดแห่งความประพฤติ

สัญญา สัญญาวิวัฒน์(2527:387) ได้ให้ความหมายว่า คุณธรรม หมายถึง ความดีความงาม ความซื่อสัตย์ ความพอดี ความอดทน ชัยนหมั่นเพียร

โกสินทร์ รังสิยาพันธ์ (2531:20) กล่าวว่า คุณธรรมก่อให้เกิดคุณธรรมอื่น คือ เมื่อฝึกคุณธรรมคุณธรรมหนึ่งแล้วก็พลอยได้คุณธรรมอื่นๆ ไปด้วย แต่ถ้าปล่อยให้เกิดกิเลสอย่างหนึ่ง เกาะกุม กิเลสอีกอย่างหนึ่งก็จะตามมาด้วยเช่นกัน

สมิธ ชื่นตระกูล (2536:7) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมไว้ว่า คุณธรรม คือ การกระทำ ความดี เป็นสิ่งที่ทำไปแล้วตนเองไม่เดือดร้อน ผู้อื่นไม่เดือดร้อนเป็นประโยชน์ทั้งสองฝ่าย และสิ่งที่ทำไปเป็นประโยชน์เกื้อกูลด้วยประการทั้งปวง

ประเวศ วะสี (2550:7) กล่าวว่า คุณธรรม จริยธรรมคือคุณสมบัติของความเป็นมนุษย์ อันเป็นไปคือ การเป็นผู้มีใจสูง ไม่เห็นแก่ตัวฝ่ายเดียว แสดงออกโดยการไม่เบียดเบียนมีความเมตตา กรุณามุ่งช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2550:8) ได้ประมวลจากการประชุมระดมความคิด สรุปได้ว่าคุณธรรมหมายถึง สิ่งที่มีคุณค่ามีประโยชน์ เป็นความดีงาม เป็นมโนธรรม เป็นเครื่อง ประคับประคองใจให้ละอายต่อความชั่ว (หิริ) กลัวต่อบาป (โอตตปปะ) ผลักดันให้เกิดความรู้สึก รับผิดชอบ เกิดจากจิตสำนึกที่ดีมีความสงบสงี่ยมภายใน

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2553: 14) กล่าวว่าคุณธรรมเป็นคุณภาพของจิตใจ กล่าวคือคุณสมบัติที่สร้างจิตใจให้ดีงาม ให้เป็นคนมีจิตใจสูง ประณีตประเสริฐ เช่น เมตตา กรุณา มุทิตา และ อุเบกขา เป็นต้น

ลิขิต ชีรเวดิน คุณธรรม (2555:ออนไลน์) คือ จิตวิญญาณของปัจเจกบุคคล ศาสนาและ อุดมการณ์เป็นดวงวิญญาณของปัจเจกบุคคลและสังคมด้วย ปัจเจกบุคคลต้องมีวิญญาณ สังคม ต้องมีจิตวิญญาณ คุณธรรมในห้องเรียนหรือติดบอร์ดเพื่อให้มีการอ่าน อย่างทั่วถึงเสมอ ครูต้องมีการรณรงค์ส่งเสริมอย่างย่อประกาศให้รางวัลแก่ผู้เรียนหรือคนในสังคมที่ทำความดี ความงาม มี คุณธรรมจริยธรรมเป็นที่ยกย่อง และเป็นแบบอย่าง ขณะเดียวกัน นักเรียนที่ขาดคุณธรรม จริยธรรมที่ดีงาม ครูจะต้องให้อภัยและให้โอกาส สนับสนุนให้นักเรียนคนนั้นกลับตัวกลับใจ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเสียใหม่อย่างอดทนอดกลั้นและทุ่มเทของปัจเจกบุคคลอยู่ที่การกล่อมเกลาริเริ่มรู้ โดยพ่อแม่ สถาบันการศึกษา ศาสนา พรรคการเมือง และองค์กรของรัฐ

นภาพร ณ เชียงใหม่และคณะ (2547:5) ให้ความหมาย คุณธรรม จริยธรรม (Ethics) ว่าเป็นคุณความดีงาม สภาพที่เกื้อกูลการประพฤติธรรมและวิชาที่เกี่ยวกับการประพฤติธรรมจะต้อง ประพฤติอยู่ใญ่คุณธรรมเท่านั้น ส่วนที่เป็นอกุศลไม่เรียกว่าเป็นการประพฤติที่ถูกต้อง อันได้แก่ ศีลธรรม กฎเกณฑ์ความถูกต้อง หรือ หลักธรรมคำสั่งสอนในศาสนาต่าง ๆ สิ่งที่เป็นจริยธรรม จริยศาสตร์ได้ที่สำคัญที่สุด คือ คำสอนของศาสนา เพราะผู้ที่นับถือศาสนา ย่อมถือว่า เป็นคนดี ของสังคมเพราะศีลธรรมของศาสนาต่างๆ มีมาตรฐานของความประพฤติดีเป็นสากลแม้ว่าบาง ศาสนาจะสอนไม่เหมือนกัน แต่จุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ย่อมเหมือนกัน คือ ไม่ขัดกับมาตรฐาน

ของความประพฤติที่ดีเป็นสากล ความประพฤติตามความเชื่อทางศาสนาของผู้ที่ปฏิบัติย่อมได้รับการยอมรับให้การปฏิบัติตามมาตรฐานสากลมีคุณค่าสูงขึ้น ลักษณะของคุณธรรม จริยธรรม ลักษณะที่สมบูรณ์แบบสามารถตัดสินความดีความชั่วได้อย่างมีเหตุผล

จากความหมายของคุณธรรมดังกล่าวพอสรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึง ความดีความงาม ความถูกต้อง ในการแสดงออกทั้งกาย วาจาใจ ของแต่ละบุคคล ซึ่งยึดมั่นไว้เป็นหลักประจำใจในการประพฤติปฏิบัติจนเกิดเป็นนิสัย ซึ่งอาจส่งผลให้อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข จะทำให้เกิดประโยชน์ตนเองและสังคม

2.2.2 ความหมายของจริยธรรม

รัตนวดี โชติกพนิช (2557: ออนไลน์) อธิบายว่า คำว่า “จริยธรรม” มาจากคำ จริยะ + ธรรมะ คำว่า “จริยะ” หมายถึง ความประพฤติหรือกริยาที่ควรประพฤติปฏิบัติ ส่วนคำว่า “ธรรมะ” มีความหมายว่า คุณความดี เมื่อนำสองคำมารวมเป็นคำว่า “จริยธรรม” จึงหมายถึง ความประพฤติที่ดีงาม พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (2556:303) ได้ให้ความหมายว่าจริยธรรม คือธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม โดยเฉพาะในสังคมไทยเรายึดมั่นในคุณงามความดีตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพุทธศาสนา จริยธรรมมีความหมายหลายแบบ ซึ่งนักการศึกษาได้ให้ความหมายทางจริยธรรมไว้ ดังนี้

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2520: 27) มีความเห็นต่างกันอย่างออกไป โดยกล่าวว่าจริยธรรม หมายถึง ลักษณะทางจิตใจและสภาพแวดล้อมซึ่งทำให้บุคคลทำความดี และไม่ทำชั่ว

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2523:15) ได้ให้ความหมายของ จริยธรรม ไว้ว่า หมายถึง สิ่งที่ควรประพฤติเพื่อให้เกิดความดีและความถูกต้องแก่สังคม จริยธรรมที่สูงสุด คือ การประพฤติปฏิบัติโดยยึดประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมเป็นสำคัญ

พนัส หันนาคินทร์ (2526 : 44) ได้ให้ความหมายว่า จริยธรรม หมายถึง ความประพฤติอันพึงปฏิบัติต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และสังคม ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองในสังคมการที่จะปฏิบัติเช่นนั้นได้ ผู้ปฏิบัติจะต้องรู้จักว่าสิ่งใดผิดสิ่งใดถูก ดังนั้น การปฏิบัติตามหลักธรรมจะต้องประกอบกันทั้ง ความรู้สึกทางจิตใจ และการปฏิบัติทางกายอันสอดคล้องกับความรู้สึกทางจิต

ชัยพร วิชชาวุธ (2531: 6) ได้ให้ความหมายว่า จริยธรรมหมายถึง หลักเกณฑ์การตัดสินใจ ความถูกต้องของพฤติกรรม หลักเกณฑ์การประเมินผลดี ผลเสียขอพฤติกรรม และปฏิกิริยาต่อพฤติกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมทางบวกหรือพฤติกรรมทางลบ จริยธรรมนับว่าเป็น

ปัจจัยสำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ถ้าคนในสังคมใดมีจริยธรรมสูงสังคมนั้นจะมีแต่ความเจริญ ผู้ที่มีจริยธรรมสูงจะมีพฤติกรรมที่ดีและบรรลุถึงสภาพชีวิตอันทรงคุณค่าอันพึงประสงค์

พระธรรมญาณมุนี (2531: 103) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง พฤติกรรมที่เป็นรูปแบบของการปฏิบัติตนการดำเนินตนที่มีความเหมาะสมแก่ภาวะฐานะกาลเทศะ และเหตุการณ์ปัจจุบัน

สาโรช บัวศรี (2543:9) ได้ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรม คือ แนวทางในการประพฤติเพื่อยุติกันได้อย่างร่มเย็นในสังคมและจริยธรรมมีโครงสร้างอย่างน้อย 2 ข้อ คือ ศีลธรรม (Moral value) คือ สิ่งที่ดีเว้นไม่ควรปฏิบัติ และคุณธรรม (Ethics) คือ สิ่งที่ดีควรปฏิบัติ

ปราชญา กล้าผจญ (2544: 314) ให้ความหมายจริยธรรมว่า จริยธรรม ในความหมายขั้นต่ำ หมายถึง ศีลธรรม หรือ กฎศีลธรรม ซึ่งเป็นธรรมในระดับศีลอันนับว่า เป็นธรรมะขั้นต้นของการดำเนินชีวิตเท่านั้น แต่ความหมายที่แท้จริงของคำว่า จริยธรรม หมายถึง หลักการดำเนินชีวิตที่จะต้องพัฒนาไปตามลำดับจนถึงขั้นพ้นทุกข์หมดกิเลสทั้งปวง

พระเมธีธรรมาภรณ์ (2544:89) กล่าวว่า จริยธรรม คือ แนวทางของการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดี เพื่อประโยชน์สุขของตนและส่วนรวม

พรพนทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ (2549:163) กล่าวว่า จริยธรรม คือ สิ่งที่ได้รับการปลูกฝังขัดเกลาพัฒนาขึ้นจากแรงขับพื้นฐานภายในจิตใต้สำนึกของตน กระบวนการขัดเกลานั้นอยู่ในรูปของการเลียนแบบด้วยวัตถุประสงค์ที่จะปรับตัวตามมาตรฐานพฤติกรรมที่กำหนดไว้ในสังคม

จริยธรรม สามารถกล่าวโดยสรุปได้ว่า หมายถึง การประพฤติปฏิบัติของบุคคลที่แสดงออกถึงความดีงามทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม เพื่อให้เกิดความสงบสุข ความเจริญรุ่งเรือง เป็นประโยชน์ต่อสังคมและการพัฒนาประเทศชาติ

2.2.3 ความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรม

การดำรงชีวิตในลักษณะของการมีคุณภาพชีวิตที่ดี ต้องมีลักษณะดำรงชีวิตที่สงบสุข ไม่เอาจริงเอาจังเกินไป เพื่อเพื่อแม่ แต่สภาพสังคมแทบทุกกลุ่มยังมีบุคคลบางคนมีลักษณะพฤติกรรมที่แสดงถึงการขาดคุณธรรม จริยธรรม ว่าจะเป็นการโกหกหลอกลวง การล่วงละเมิดการลักขโมย การฉ้อฉลเอาเปรียบ การไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบ การไม่รับผิดชอบต่อผลการปฏิบัติงาน การแสวงประโยชน์โดยมิชอบ การที่บุคคลในสังคมขาดคุณธรรม

จริยธรรมดังกล่าวมาแล้ว อาจจะเป็นสิ่งที่มียุติธรรมมากยิ่งขึ้นหากเกิดจากผู้ที่มีความรู้สูง มีความสามารถเฉพาะและความฉลาดเหนือผู้อื่น โดยที่หลักศาสนาและกฎหมายไม่อาจครอบคลุมได้หรือป้องกันได้อย่างสมบูรณ์ บุคคลผู้ที่มีจิตสำนึกเชิงคุณธรรมจริยธรรมต้องพยายามช่วยกันค้นคิดช่วยกันสร้าง ช่วยกันกำหนดขึ้น เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดสภาพการขาดคุณธรรม จริยธรรมเกิดขึ้นกับตนเองและบุคคลในสังคม

ดังนั้น ทิศทางการพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) จึงยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา มิได้มุ่งเน้นเพียงความรู้อย่างเดียว แต่ยังมุ่งเน้นที่จะพัฒนาคุณธรรมให้เกิดขึ้นอีกด้วย เนื่องจากคนเป็นกลุ่มเป้าหมายที่จะได้รับประโยชน์และผลกระทบจากการพัฒนา และยังเป็นผู้ขับเคลื่อนการพัฒนาให้ไปสู่เป้าหมายที่ตั้งเอาไว้ โดยมุ่งพัฒนาคนในทุกมิติอย่างสมดุลทั้งร่างกายและจิตใจ ทักษะความรู้และความสามารถ โดยคนสามารถคิดวิเคราะห์ได้อย่างมีความรู้มีเหตุผล ในขณะที่เดียวกันการคิดวิเคราะห์นั้นก็ต้องอยู่บนพื้นฐานของความรู้คุณธรรม รู้เท่าทันเหตุการณ์ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข มีจริยธรรม ซื่อสัตย์สุจริตและขยันหมั่นเพียร สังคมก็จะได้นุชนิยมที่มีคุณภาพต่อการพัฒนาสังคมต่อไป

2.2.3.1 ความสำคัญของคุณธรรม

คุณธรรมเป็นพฤติกรรมหรือลักษณะการแสดงออกของคนเราภายใน จัดในสิ่งที่ดีเพื่อ จะแสดงออก ทางกาย วาจาหรือจิตใจ มีนักการศึกษาได้ให้ความสำคัญของคุณธรรมไว้ดังนี้

วีระ บำรุงรักษา (2527:13) กล่าวว่า คุณธรรม เป็นพื้นฐานการแสดงออกของการกระทำที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น อนึ่งคุณธรรมเป็นบ่อเกิดของจริยธรรมเป็นแก่นของค่านิยม

โกสินทร์ รังสิยาพันธ์ (2530 : 20) กล่าวว่า คุณธรรมเป็นสิ่งที่ดีงามที่ควรปลูกฝังและดำรงไว้ คุณธรรมก่อให้เกิดคุณธรรมอื่นๆ คือ เมื่อฝึกคุณธรรมใดคุณธรรมหนึ่งแล้วก็พลอยได้คุณธรรมอื่น ๆ ไปด้วยยังเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพ ผู้สนใจพัฒนาบุคลิกภาพจะต้องสนใจฝึกฝนคุณธรรมให้มั่นคงดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า ความสำคัญของคุณธรรมทำให้เกิดจริยธรรม ค่านิยมที่เหมาะสมส่งผลสู่การนำไปปฏิบัติที่ถูกต้อง ตลอดจนทำให้เกิดความสุขความพอใจให้กับตนเองและทำให้เกิดสันติสุขต่อสังคม ซึ่งคุณธรรมสามารถที่จะปลูกฝังกันได้ เมื่อบุคคลเกิดคุณธรรมอย่างหนึ่งก็จะส่งผลให้เกิดคุณธรรมด้านอื่นๆ ตามมา

2.2.3.2 ความสำคัญของจริยธรรม

จริยธรรมนับว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญของมนุษย์ทุกคน ถ้าคนใดขาดจริยธรรมอาจมีผลร้ายต่อตนเองและสังคม สังคมที่มีคนขาดจริยธรรมมาก ย่อมเป็นสังคมที่วุ่นวายไร้ความสุข ดังจะพบได้จากการเกิดวิกฤติศรัทธาในวิชาชีพหลายแขนงในปัจจุบัน ทั้งใน วงการวิชาชีพครู แพทย์ ตำรวจ ทหาร หรือนักการเมือง เป็นต้น จึงมีคำกล่าวว่า เราไม่สามารถสร้างครูบนพื้นฐานของคนไม่ดี และไม่สามารถผลิตแพทย์ ตำรวจ ทหาร นักธุรกิจที่ดีได้ ถ้าหากบุคคลเหล่านั้นมีพื้นฐานทางนิสัยและความประพฤติที่ไม่ดีจริยธรรมจึงเป็นสิ่งที่สำคัญต่อชีวิตและสังคม มีส่วนสำคัญที่จะนำความสุขและ ความเจริญก้าวหน้ามาสู่สังคมนั้น ๆ เพราะเมื่อคนในสังคมมีจริยธรรมจิตใจก็ย่อมสูงส่ง มีความสะอาดและสว่างในจิตใจ จะทำการใดก็ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อน ไม่ก่อให้เกิดทุกข์แก่ตนเองและผู้อื่น เป็นบุคคลที่มีค่า มีประโยชน์ต่อสังคม คนทุกคนควรได้รับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมไปพร้อม ๆ กัน

เนื่องด้วย คุณธรรมและจริยธรรมมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมมาก วติน อินทสระ (2539: 6-7) สรุปความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรมไว้ดังนี้ คือ

1) **ช่วยให้ชีวิตดำเนินไปด้วยความราบรื่นและสงบ** ไม่พบอุปสรรค ถ้าคนในสังคมทุกคนมีคุณธรรมและจริยธรรม สังคมของเราก็จะสงบสุขตามไปด้วย ทุกคนจะใช้เวลาที่มีทั้งหมดช่วยกันพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญมั่นคง เป็นปึกแผ่น เป็นอารยประเทศไม่ต้องแบ่งเวลาไปคอย ระวังระมัดระวังอันตรายใด ๆ ที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำของคนเลว

2) **ช่วยให้คนเรามีสติสัมปชัญญะอยู่ตลอดเวลา** คุณธรรมและจริยธรรมที่มีอยู่ในตัวแต่ละคน จะเตือนสติให้รักษาเกียรติยศชื่อเสียงของตนเองและวงศ์ตระกูล ไม่ไปเบียดเบียนผู้อื่น รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือผู้ที่ด้อยโอกาสกว่า สังคมก็จะสงบสุขประเทศชาติก็จะมั่นคงมั่งคั่ง

3) **ช่วยสร้างควมมีระเบียบวินัยให้แก่บุคคลในชาติ** โดยจะเป็นตัวกำหนดการประพฤติปฏิบัติของบุคคลให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่คนส่วนใหญ่ในสังคมยอมรับว่าถูกต้อง กฎเกณฑ์นั้นจะมาจากความพอใจของคนเพียงคนเดียวไม่ได้ คนเมื่ออยู่ในสังคมจะต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันเป็นญาติพี่น้อง หรือเพื่อนฝูงร่วมสังคมเดียวกัน จะอยู่คนเดียวอยู่คนเดียวไม่ได้ เมื่อบุคคลประพฤติตามคุณธรรมและจริยธรรมของสังคม ชีวิตก็จะมีระเบียบไม่ต้องพบกับอุปสรรค ถ้าทุกคนปฏิบัติเหมือนกันสังคมและประเทศชาติก็จะเป็นระเบียบตามไปด้วย

4) **ช่วยควบคุมไม่ให้คนชั่วมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น** การปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่น นับว่าเป็นคุณแก่สังคม เพราะนอกจากจะเป็นตัวอย่างโดยการชี้นำทางอ้อมแล้วยังจะออกไป

แนะนำสั่งสอนโดยตรงได้อีกด้วย เช่น แนะนำให้แสดงความรับผิดชอบต่อสังคม อย่าเห็นแก่ตัว อย่าเห็นแก่ได้จนสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น ซึ่งส่งผลกระทบไปถึงความมั่นคงของสังคมและประเทศชาติ มิฉะนั้นผู้ที่คอยยึดเราเป็นตัวอย่างอาจหมดความศรัทธา และหมดกำลังใจสร้างคุณธรรมและจริยธรรม หันกลับไปทำความชั่วซ้ำเดิมได้อีก

5) ช่วยทำให้มนุษย์นำความรู้และประสบการณ์ที่ได้ร่ำเรียนมาสร้างสรรค์แต่สิ่งดีมีคุณค่า ถ้ามนุษย์นำความรู้และประสบการณ์มาใช้ในการประกอบอาชีพที่สุจริตย่อมสร้างสรรค์คุณประโยชน์ให้แก่คนทั่วไป รวมทั้งสังคมและประเทศชาติด้วย แต่ในทางตรงข้าม ถ้ามนุษย์ขาดคุณธรรมและจริยธรรมก็จะนำความรู้และประสบการณ์ที่มีไปเบียดเบียนเอารัดเอาเปรียบผู้อื่น สร้างความเสียหายให้สังคมและประเทศชาติ เพียงหวังให้ตนเองมีทรัพย์สิน มีความสุข ผู้อื่นจะทุกข์อย่างไรก็ไม่คำนึงถึง

6) ช่วยควบคุมความเจริญทางด้านวัตถุและจิตใจของคนให้เติบโตไปพร้อมๆ กัน ปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีมีสูงมาก ถ้ามนุษย์นำความเจริญนี้มาใช้ในทางที่ผิด เช่น สร้างอาวุธมาประหัตประหารกัน จนคนล้มตายลงเป็นจำนวนมากโดยหวังความเป็นใหญ่ ความมีอำนาจ ความเดือดร้อนก็จะเกิดแก่คนทั่วไป แต่ถ้าผู้ผลิตเทคโนโลยีมีคุณธรรมและจริยธรรมเหตุการณ์เหล่านี้ก็จะไม่เกิด สิ่งที่จะได้รับการสร้างหรือผลิตขึ้นมา ก็จะมุ่งแต่ประโยชน์ที่จะเกิดแก่คนทั่วไป เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องถ่ายภาพเอกสาร ดาวเทียม ฯลฯ เพราะมีจิตใจที่สงบสุขจึงสร้างสรรค์แต่สิ่งที่มีคุณค่าต่อคนในสังคมและประเทศชาติ

ความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรมที่กล่าวมานี้ ประเด็นที่สำคัญก็คือ สามารถลดปัญหาและขจัดปัญหาที่จะเกิดขึ้นแก่บุคคล สังคม และประเทศชาติได้ เมื่อทุกคนประพฤติปฏิบัติตนดีแล้ว อุปสรรค คัดสรร ภัยอันตราย ก็จะหมดสิ้นไป ผู้คนมีแต่ความรักต่อกัน สังคมมีแต่ความสงบ และประเทศชาติก็จะเจริญรุ่งเรือง

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2541 : 43) กล่าวว่า จริยธรรมนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขถ้าคนในสังคมใดมีจริยธรรมสูง สังคมนั้นจะมีแต่ความเจริญ ผู้มีจริยธรรมสูงประพฤติแต่ในสิ่งที่ดีและบรรลุถึงสภาพชีวิตอันทรงคุณค่าพึงประสงค์

2.3 หลักการทางทางคุณธรรม จริยธรรม

คุณธรรม จริยธรรม เป็นเรื่องที่ค่อนข้างเป็นนามธรรม ซึ่งเป็นเรื่องที่สามารถเข้าใจได้ การทำความเข้าใจในหลักการมิใช่เรื่องยาก สุรางค์ ไคว์ตระกูล (อ้างถึงใน ศิริวรรณ ลี้กิจเจริญผล, 2538) สรุปลักษณะของคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งถือว่าเป็นหลักการทางคุณธรรมจริยธรรม ได้ดังนี้

- 1) คุณธรรม จริยธรรม เป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้
- 2) อย่าง คือ องค์ประกอบเชิงปัญญาหรือความรู้คิด องค์ประกอบเชิงความรู้สึกและอารมณ์ และองค์ประกอบเชิงพฤติกรรม
- 3) พัฒนาการทางจริยธรรมนั้น เกิดควบคู่กับพัฒนาการทางเชาว์ปัญญา
- 4) พฤติกรรมเชิงจริยธรรมบางอย่าง เปลี่ยนแปรไปตามสถานการณ์ ตัวอย่าง เช่น ความซื่อสัตย์ บุคคลบางคนอาจจะไม่โกงเกี่ยวกับการเงิน แต่อาจจะโกงในเวลาสอบ เป็นต้น
- 5) พฤติกรรมเชิงจริยธรรม อาจจะกล่าวได้ว่า 3 ประเภท คือ
 - (1) พฤติกรรมเชิงจริยธรรมที่มีลักษณะสากล คือ เหมือนกับพฤติกรรมในวัฒนธรรม หรือ สังคมอื่นทั่วโลก
 - (2) พฤติกรรมเชิงจริยธรรมที่เหมือนกันพฤติกรรมของกลุ่มชน ชุมชน หรือ สังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิก
 - (3) พฤติกรรมเชิงจริยธรรมที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะคน ทำให้คนนั้นแตกต่างจากคนอื่น เป็นปัจเจกบุคคล

2.3.1 ประเภทของจริยธรรม

การประพฤติของคนมีได้หลายระดับแยกตามสภาพจิตใจและจะได้รับผลมากน้อย นั้น ขึ้นอยู่กับระดับสติปัญญาของบุคคลผู้นั้น บางคนอาจปฏิบัติได้ระดับสูงสุด แต่บางคนก็ปฏิบัติได้ตามระดับมาตรฐานขั้นต่ำที่มนุษย์ควรปฏิบัติเท่านั้น ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2524: 2-3) แบ่งจริยธรรมออกเป็น 4 ประเภท คือ

- 1) ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง ลักษณะของความรู้ที่บุคคลต่าง ๆ สามารถบอกได้ว่าควรทำหรือบอกได้ว่า พฤติกรรมใดเหมาะสมหรือไม่เหมาะสม เช่น การที่เรารู้ว่ามารยาทที่ดีนั้น

เป็นอย่างไรรู้ หรือ รู้ว่าเราต้องมีความรับผิดชอบในหน้าที่อย่างไรรู้ เป็นต้นความรู้เชิงจริยธรรมนี้ ขึ้นอยู่กับอายุ ระดับการศึกษา และพัฒนาการทางสติปัญญาของคนด้วย

2) ทศนคติเชิงจริยธรรม หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับความชอบหรือไม่ชอบ ทำดีเป็นลักษณะทำถูกต้อง ทำชอบเป็นลักษณะทำถูกใจ การตัดสินความดีความชอบโดยถือเอาเกณฑ์ของความถูกต้อง และความถูกต้องของบุคคลมาประเมินค่าจริยธรรม จึงเป็นทศนคติเชิงจริยธรรม เช่น การที่เราไม่พอใจคนที่แย่งที่นั่งคนแก่บนรถเมล์ หรือ ไม่ช่วยคนที่ถือของพะรุงพะรัง

3) เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง การตัดสินใจที่จะกระทำพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งของบุคคลลงไป จะต้องประกอบด้วยเหตุผลอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นเฉพาะหน้านั้น และเหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคลเกิดจากประสบการณ์และสติปัญญาของบุคคลนั้น

4) พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่คนแสดงถึงพฤติกรรมที่สังคมชื่นชมหรือด การกระทำที่ฝ่าฝืนกฎระเบียบและค่านิยมในสังคมนั้น พฤติกรรมเชิงจริยธรรมซึ่งเป็นการกระทำที่สังคมเห็นชอบและสนับสนุนมีหลายประการ เช่น การช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก เป็นต้น

ปราชญา กล้าผจญ (2544: 87) ได้แบ่งจริยธรรมออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. จริยธรรมสำหรับผู้ครองเรือน เป็นจริยธรรมเบื้องต้นที่มนุษย์ทั่วไปสามารถปฏิบัติได้ เช่น คีล 5 เป็นธรรมประจำใจสำหรับผู้ครองเรือนที่เรียกว่า ฆราวาส หรือ อาคาริกชน (อยู่ในอาคารบ้านเรือน) มนุษย์ผู้ยังมีโลกียวิสัยอันอยู่ในชั้นธันดาน

2. จริยธรรมสำหรับผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ได้แก่ ธรรมอันมิใช่โลก ได้แก่ผู้ทั้งดเว้นจากกามทั้งปวง ละโลก สละเพศฆราวาส ออกบวชเป็นพระ นักบวช ฤาษีชีไพรท่องเที่ยวไปในป่าเขา หรือไม่ก็จำพรรษาอยู่ในวัด หรือ เป็นพระธุดงค์ออกจาริกแสวงบุญไปเรื่อย ๆ พวกนี้เรียกว่า อานาคาริกชน (พวกไม่มีบ้านช่องอาศัย)

2.3.2 องค์ประกอบของจริยธรรม

กระทรวงศึกษาธิการได้สรุปองค์ประกอบของจริยธรรมไว้ดังนี้ คือ

- 1) ความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ หมายถึง ความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะทำการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายด้วยความมานะพยายาม ไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย ทั้งยังมีความละเอียดรอบคอบ เพื่อให้ผลการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่นั้นบรรลุสำเร็จตามความมุ่งหมาย โดยมีความพยายามที่จะปรับปรุง และแก้ปัญหาในการปฏิบัติหน้าที่ให้ดีขึ้น
- 2) ความซื่อสัตย์ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสม และตรงต่อความเป็นจริง ประพฤติอย่างตรงไปตรงมาทั้งกาย วาจา ใจ ต่อตนเองและผู้อื่น
- 3) ความมีเหตุผล หมายถึง ความสามารถในการใช้ปัญญาในการประพฤติปฏิบัติ รู้จักไตร่ตรอง ไม่หลงงมงาย
- 4) ความกตัญญูกตเวที ความกตัญญู หมายถึง ความรู้สึกสำนึกในการอุปการคุณที่ผู้อื่นมีต่อเรา กตเวที หมายถึง การแสดงออกและการตอบแทนบุญคุณ ดังนั้น ความกตัญญูกตเวที จึงหมายถึง ความรู้บุญคุณและการตอบแทนต่อผู้อื่นและสิ่งที่มีบุญคุณ
- 5) การรักษาระเบียบวินัย หมายถึง การควบคุมการประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องและเหมาะสมกับจรรยาบรรณ ขอบบังคับ กฎหมาย และศีลธรรม ช่วยให้สังคมเป็นระเบียบเรียบร้อย และเกิดความสุขความเจริญในประเทศชาติ
- 6) ความเสียสละ หมายถึง การละความเห็นแก่ตัว การให้ปันกับคนที่ควรให้ด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังปัญญา รวมทั้งการรู้จักสละทิ้งอารมณ์ร้ายในตัวเอง
- 7) ความสามัคคี หมายถึง การที่ทุกคนมีความพร้อมเพรียงกันทั้งกายใจ ความคิด เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ร่วมมือกันกระทำกิจการให้สำเร็จลุล่วงอย่างดี
- 8) การประหยัด หมายถึง การใช้สิ่งทั้งหลายพอเหมาะพอควรให้ได้ประโยชน์มากที่สุด ไม่ยอมให้มีส่วนเกินมากนัก
- 9) ความยุติธรรม หมายถึง การปฏิบัติด้วยความเที่ยงตรงสอดคล้องกับความเป็นจริงและเหตุผล ไม่มีความลำเอียง

10) ความอุตสาหะ หมายถึง ความพยายามอย่างเข้มแข็งเพื่อให้เกิดความสำเร็จในการทำงาน

11) ความเมตตากรุณา หมายถึง ความรักใคร่ปรารถนาจะให้ผู้อื่นเป็นสุข ความสงสารคือ จะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์

2.3.3 ประโยชน์ของจริยธรรม

จริยธรรมจะมีประโยชน์ก็ต่อเมื่อนำไปปฏิบัติ เพราะจริยธรรมเป็นหลักสำคัญสำหรับการปฏิบัติ การศึกษาเพื่อเข้าใจหรืออธิบายได้เท่านั้นไม่มีประโยชน์ แต่การนำจริยธรรมไปใช้ปฏิบัตินั้น จะเป็นประโยชน์ได้ ดังนี้

1) ต่อตนเอง คนที่มีจริยธรรมย่อมมีเครื่องมือที่ช่วยให้คิดให้กระทำในสิ่งที่ดีสร้างประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม มีสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและจูงใจให้ทำแต่สิ่งดี ๆ มีความเจริญต่อตนเอง เช่น คนที่ขยันเรียนมีความรับผิดชอบ ย่อมประสบความสำเร็จในการเรียน ในทางตรงกันข้าม คนที่เกียจคร้านและขาดความขยันหมั่นเพียร ก็จะสอบตกเป็นต้น หรือพนักงานขายของที่มีวาจาสุภาพอ่อนน้อมต่อลูกค้า ย่อมจะได้รับคำชมมากกว่าผู้ที่มีกริยาวาจาหยาบคาย ไร้มารยาท

2) ต่อสังคม คนที่มีจริยธรรม ย่อมทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและแก่ผู้อื่น อย่างน้อยการไม่ทำชั่ว ก็เป็นการช่วยให้สังคมไม่ต้องแก้ไขปัญหา ถ้าคนในสังคมมีจริยธรรมดีสังคมนั้นก็มีความเจริญก้าวหน้าได้เช่นกัน คนดีจึงเป็นผู้รักษาสังคมด้วยการไม่ทำลายสังคมไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรของประเทศ สภาพแวดล้อม หรือการประพฤติดุจริตต่าง ๆ

3) ด้านการรักษาจริยธรรม จริยธรรมเป็นสิ่งที่ดีมีคุณค่าทั้งทางกาย ใจ และสังคม ดังกล่าวมาแล้ว จะรักษาไว้ได้ก็ด้วยการปฏิบัติ ถ้าไม่ปฏิบัติแล้วก็เป็นเพียงตัวหนังสือหรือคำพูดเปล่า ๆ จะช่วยใครไม่ได้ทั้งสิ้น การศึกษาจริยธรรมและนำไปปฏิบัติจึงเป็นการรักษาจริยธรรมให้คงอยู่

4) การพัฒนาบ้านเมือง ต้องพัฒนาจิตใจคนก่อน หรืออาจพัฒนาควบคู่กันไปด้วย การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม เพราะการพัฒนาที่ไม่มีจริยธรรมเป็นแกนนำ จะสูญเปล่าและเกิดผลเสียเป็นอันมาก

2.4 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม

นักจิตวิทยาและนักการศึกษาได้มีแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีทางคุณธรรมจริยธรรมที่แตกต่างกันออกไป บ้างเชื่อว่า มนุษย์สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ด้วยตัวเอง บ้างเชื่อว่า สิ่งแวดล้อมต่างหาก คือตัวควบคุม

ธิดาพร ไตสติ (2546:13) และทศนา แคมมณี (2546: 11-25) ได้กล่าวถึงทฤษฎีและแนวคิดที่สำคัญ คือ ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา ทฤษฎีกระจำจ่านิยม นอกจากนี้ ธิดาพร ไตสติ (2546:16) ยังได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม

อภิญา มานะโรจน์ (2539:512-513) ได้กล่าวว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมประกอบไปด้วย ครอบครัว เพื่อน สื่อมวลชน ฯลฯ

สุทธิพร บุญส่ง (2552:22-28) ได้สรุปแนวความคิดทฤษฎีทางคุณธรรมจริยธรรมที่นำเสนอโดย นิตย บุนางมงคล ว่ามีแนวคิดที่มีหลักสำคัญแตกต่างกัน 5 ทฤษฎี ดังนี้

2.4.1 ทฤษฎีกระจำจ่านิยม (Value Clarification Theory)

ทฤษฎีกระจำจ่านิยมมีหลักสำคัญ คือ การช่วยให้บุคคลเกิดความกระจำจ่านในค่านิยมที่ตนยึดถือ หรือ มีความเชื่อว่าดี ถูกต้อง หรือควรจดจำ เป็นกระบวนการที่จะทำให้บุคคลเกิดความกระจำจ่านในจริยธรรมของตนเอง รู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น สังคม และสิ่งแวดล้อม เป็นวิธีการที่จะให้บุคคลยอมรับความรู้สึก และความคิดด้วยตนเองภายใต้สถานการณ์ที่กำหนด แนวคิดทฤษฎีนี้ เชื่อว่า ผลที่จะได้จากจากกระบวนการนี้จะเอื้อให้ความคิดกับการกระทำสัมพันธ์กัน และเชื่อว่า ถ้าบุคคลมีความสามารถคิด หรือได้ความรู้สึกของตนเองออกมา และตอบคำถามหรือสามารถวิเคราะห์ผลของพฤติกรรมที่แสดงออกของตนเองได้ดี จะช่วยให้บุคคลเกิดความกระจำจ่านในความเชื่อ เจตคติ และค่านิยมของตนเองที่ถูกต้องเป็นธรรมได้

2.4.2 ทฤษฎีปรับพฤติกรรม (Behavior Modification Theory)

ทฤษฎีปรับพฤติกรรมมีหลักสำคัญ คือ พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกจะมีอิทธิพลต่อการแสดงพฤติกรรมของบุคคลในอนาคต พฤติกรรมที่แสดงออกแล้วได้รับผลเป็นที่พึงพอใจจะมีแนวโน้มให้เกิดพฤติกรรมนั้นอีกโดยเงื่อนไขของการเสริมแรง (Reinforcement) แต่ถ้าหากพฤติกรรมใดที่แสดงออกแล้วได้รับผลไม่พึงพอใจ พฤติกรรมนั้นก็มีแนวโน้มว่า จะไม่เกิด การลงโทษ (Punishment) จึงเป็นการให้สิ่งที่ไม่พึงพอใจ เพื่อลดหรือระงับพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา

ซึ่งบุคคลสามารถรับการเสริมแรงหรือการลงโทษได้ ตามหลักการ คือ ถ้าต้องการให้เกิดพฤติกรรมใด ก็ใช้การเสริมแรง ถ้าไม่ต้องการให้เกิดพฤติกรรมใด ก็ใช้วิธีลงโทษ

2.4.3 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory)

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมมีหลักสำคัญ คือ เน้นที่ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ที่เกิดจากการเรียนรู้สำหรับการประเมินความผิดถูกของพฤติกรรม ทฤษฎีนี้เชื่อว่า มนุษย์เรียนรู้โดยการสังเกตสิ่งแวดล้อมซึ่งเกิดจากประสบการณ์ จากคำบอกเล่า และข้อบันทึกจากเอกสารความรู้ที่มนุษย์ได้เรียนรู้เหล่านี้ สามารถใช้เป็นตัวควบคุมพฤติกรรมของตนได้ การที่มนุษย์ได้มีโอกาสสังเกตพฤติกรรมของผู้อื่นและผลของพฤติกรรมนั้น เขาสามารถคาดหมายเหตุการณ์อื่น ๆ ที่จะเกิดขึ้นใหม่ได้ ฉะนั้น อิทธิพลสำคัญต่อการเรียนรู้ของบุคคล ได้แก่ ครอบครัว เพื่อน เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง คำบอกเล่าและสื่อมวลชนอื่น ๆ ซึ่งต้นฉบับที่ดีและกระตุ้นความสนใจ จะช่วยให้บุคคลเลียนแบบพฤติกรรมที่ดีได้ โดยทฤษฎีนี้ สามารถนำไปประยุกต์ได้เป็นอย่างดีกับเยาวชนไทย ซึ่งมีความผูกพันอย่างใกล้ชิดกับพ่อแม่ ญาติ สมาชิกในครอบครัว หากบุคคลดังกล่าวทำตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี เยาวชนสามารถเกิดการเรียนรู้ และปรับพฤติกรรมของตนไปในทางที่ดีได้จากการเลียนแบบอย่างที่ดี

2.4.4 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์ (Piaget)

ทฤษฎีนี้มีหลักสำคัญว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์นั้น ขึ้นอยู่กับความฉลาดในการที่จะรับรู้กฎเกณฑ์ และลักษณะต่าง ๆ ทางสังคม ดังนั้น พัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคล จึงขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลนั้น ๆ และได้แบ่งขั้นของพัฒนาจริยธรรมของมนุษย์ออกเป็น 3 ขั้น คือ

(1) ขั้นก่อนจริยธรรม ได้แก่ พัฒนาการของเด็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 2 ขวบ ความสามารถในการรับรู้สิ่งแวดล้อมอย่างละเอียดของเด็กในวัยนี้ยังไม่มี แต่มีความต้องการทางร่างกาย ซึ่งต้องการที่จะได้รับการตอบสนองโดยไม่คำนึงถึงกาลเทศะใด ๆ ทั้งสิ้น เมื่อเด็กเริ่มมีความสามารถก็จะเริ่มเรียนรู้สภาพแวดล้อมและบทบาทของตนเองต่อบุคคลอื่น

(2) ขั้นยึดคำสั่ง ได้แก่ พัฒนาการของเด็กอยู่ในช่วง 2-8 ปี เด็กจะมีความเกรงกลัวผู้ใหญ่และเห็นว่าคำสั่งของผู้ใหญ่ เป็นสิ่งที่ตนเองต้องกระทำตาม

(3) ชั้นยี่ดหลักแห่งตน ได้แก่พัฒนาการของเด็กอยู่ในช่วง 8-10 ปี เพียเจท์เชื่อว่า เด็กการพัฒนาการของเด็กวัยนี้เกิดขึ้นจากพัฒนาการทางสังคมและจากประสบการณ์ในการมี บทบาทในกลุ่มเพื่อนด้วยกัน ความเกรงกลัวอำนาจภายนอก เป็นต้น

2.4.5 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kohlberg)

พัฒนาการทางจริยธรรมตามทฤษฎีนี้ โคลเบอร์กพบว่า พัฒนาการทางจริยธรรม ของมนุษย์มิได้บรรลุจุดสมบูรณ์เมื่ออายุได้ 10 ปี แต่พัฒนาการยังดำเนินต่อไปอีกหลายขั้นตอน จากอายุ 11 – 25 ปี และเขาเชื่อว่า ในการจัดชั้นพัฒนาการทางจริยธรรมนั้น จะต้องใช้การให้ เหตุผลเชิงจริยธรรมอย่างเดียวกันเท่านั้น

โคลเบอร์กได้ศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจท์และพบความจริงว่า พัฒนาการ ทางจริยธรรมนั้นมีถึง 6 ขั้นตอน โดยเชื่อว่า มนุษย์สามารถบรรลุจริยธรรมขั้นสูงสุดได้เมื่อมี เหตุผล และความคิดในวัยผู้ใหญ่ จะมีลักษณะเป็นเหตุผลสากล เป็นอุดมคติไม่เข้าข้างตน ซึ่งเขาได้ แบ่งชั้นทางจริยธรรมเป็น 6 ชั้น และจัดเป็นระดับไว้ 3 ระดับดังนี้

1) ระดับก่อนเกณฑ์ (Preconventional Level)

ระดับนี้บุคคลจะสนองตอบต่อกฎเกณฑ์ที่ผู้มีอำนาจเหนือตนกำหนดไว้ บุคคลจะ เลือกทำพฤติกรรมเฉพาะที่จะเป็นประโยชน์ต่อตนเอง โดยไม่คำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นกับผู้อื่น ใน ระดับนี้แบ่งออกเป็น 2 ชั้น คือ

ขั้นที่ 1 หลักการหลบหลีกการถูกลงโทษ (The Punishment and Obedience Orientation) บุคคลผู้มีจริยธรรมในขั้นนี้ จะเลือก หรือ งดกระทำสิ่งใด เพราะกลัวถูกลงโทษ และ ยอมทำตามคำสั่งของผู้ใหญ่หรือ ผู้มีอำนาจทางกายเหนือตน การตัดสินใจดีหรือไม่ดีขึ้นอยู่กับ พฤติกรรมนั้น ๆ ว่าทำไปแล้วโดนลงโทษหรือไม่

ขั้นที่ 2 การแสวงหารางวัล (The Instrumental Relativist Orientation) บุคคลผู้มี จริยธรรมในขั้นนี้ จะเลือกกระทำในสิ่งที่จะนำความพอใจมาให้ตนเท่านั้น ตัดสินการกระทำตามใจ ตนเอง มักเป็นไปในรูปที่ต้องการรางวัลจากผู้อื่น การที่ทุกคนทำในสิ่งที่เขาต้องการเป็นสิ่งที่จะต้อง แม้ว่าการกระทำนั้นจะขัดกับผู้อื่น หรือความไม่ถูกต้องของสังคม ชอบการแลกเปลี่ยนที่เท่าเทียม กัน เช่น หนูจะขยันเรียนให้สอบได้ที่ 1 ถ้าแม่ซื้อจักรยานให้หนู

2) ระดับตามกฎเกณฑ์ (Conventional Level)

ระดับนี้ บุคคลกระทำไปตามความคาดหวังของบุคคลอื่น การดำเนินและยกย่องชมเชยจากสังคมเป็นสิ่งที่ควบคุมความประพฤติมีการกระทำตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มย่อย ๆ ของตน ระดับนี้ยังมีการควบคุมจากภายนอก แต่ยังมีความสามารถเอาใจเขามาใส่ใจเรา ทั้งสามารถแสดงบทบาทที่สังคมต้องการได้ ระดับนี้ แบ่งเป็น 2 ชั้น คือ

ชั้นที่ 3 หลักการทำตามผู้อื่นเห็นชอบ (The Interpersonal Concordance Orientation) ผู้มีจริยธรรมชั้นนี้มุ่งที่จะทำให้ผู้อื่นพอใจ เพื่อให้เขายอมรับเข้าเป็นพวกชอบคล้อยตามคนอื่นโดยเฉพาะเพื่อน ทำตามแบบแผนที่คนส่วนใหญ่ยึดถือ

ชั้นที่ 4 หลักการทำตามหน้าที่สังคม (The Law and order Orientation) บุคคลจะรู้ถึงบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม ตนจะต้องทำหน้าที่ตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่สังคมตั้งไว้ ความถูกต้องขึ้นอยู่กับสังคม สังคมจะเป็นตัวกำหนดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง

3) ระดับเหนือเกณฑ์ (Postconventional Level)

ระดับนี้เป็นระดับที่มีจริยธรรมเป็นของตนเอง ซึ่งอยู่ในวัยผู้ใหญ่เพียงส่วนน้อย และมักจะมีในอายุ 20 ปีขึ้นไป ระดับนี้ มีการตัดสินใจขัดแย้งด้วยการนำความคิดตรรกะตรองด้วยตนเอง แล้วตัดสินใจไปตามแต่ว่า จะเห็นความสำคัญของสิ่งใดมากกว่ากัน การยอมรับกฎเกณฑ์ของสังคมจะตั้งอยู่บนพื้นฐานของจริยธรรมสากลที่กำหนดขึ้นอย่างเป็นที่ยอมรับของทุกสังคม ระดับนี้ แบ่งเป็น 2 ชั้น คือ

ชั้นที่ 5 หลักการทำตามคำมั่นสัญญา (The Social Contract Legalistic Orientation) ผู้มีจริยธรรมชั้นนี้ยังยึดมั่นในสิ่งที่ถูกต้องตามกฎหมายแต่ยังเห็นว่า การแก้ไขเปลี่ยนแปลงกฎเป็นสิ่งที่ทำได้ เมื่อได้ใช้พิจารณาด้วยเหตุผลที่จะทำให้เกิดประโยชน์แก่สังคม

ชั้นที่ 6 หลักการยึดอุดมคติสากล (The Universal Ethical Principle Orientation) ผู้มีจริยธรรมในชั้นนี้ถือว่า ความถูกต้องตัดสินด้วยจิตสำนึกที่สอดคล้องกับหลักจริยธรรมที่ตนเลือกแล้ว และมีความสมเหตุสมผลที่เป็นสากล โดยคำนึงถึงความเท่าเทียมของสิทธิมนุษยชน เคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ของแต่ละคน

การพัฒนาทางจริยธรรมทั้ง 6 ขั้นตอนของโคลเบอร์ก สามารถสรุปเป็นตารางการแสดงผลเชิงจริยธรรม 6 ชั้น 3 ระดับจริยธรรม ได้ดังนี้

ตารางที่ 2.1 การแสดงผลเชิงจริยธรรม

ขั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม	ระดับของจริยธรรม
ขั้นที่ 1 หลักการหลบหลีกการถูกลงโทษ (2–10 ปี)	1. ระดับก่อนเกณฑ์ (2–10) ระดับต่ำ
ขั้นที่ 2 หลักการแสวงหารางวัล (7–10 ปี)	
ขั้นที่ 3 หลักการทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ (13–16 ปี)	2. ระดับตามกฎหมายเกณฑ์ (10–16 ปี) ระดับกลาง
ขั้นที่ 4 หลักการทำตามหน้าที่ทางสังคม (13–16 ปี)	
ขั้นที่ 5 หลักการทำตามคำมั่นสัญญา (16 ปีขึ้นไป)	3. ระดับเหนือกฎหมายเกณฑ์ (ระดับสูง)
ขั้นที่ 6 หลักการยึดอุดมคติสากล (ผู้ใหญ่)	

โคลเบอร์กเชื่อว่า พัฒนาการทางการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมนั้น จะเป็นไปตามขั้นจากขั้นที่ 1 ผ่านแต่ละขั้นไปจนถึงขั้นที่ 6 บุคคลจะพัฒนาข้ามขั้นไม่ได้ เพราะการใช้เหตุผลในขั้นที่สูงขึ้นไป จะเกิดขึ้นด้วยการมีความสามารถในการใช้เหตุผลในขั้นที่ต่ำกว่าอยู่ก่อนแล้ว และต่อมาบุคคลที่ได้รับประสบการณ์ทางสังคมใหม่ ๆ หรือสามารถเข้าใจความหมายของประสบการณ์เก่า ๆ ได้ดีขึ้นตามลำดับ ส่วนบ่อเกิดของเหตุผลเชิงจริยธรรมนั้น โคลเบอร์กมีความเห็นว่า จากการพัฒนาทางการเรียนรู้ในขณะที่บุคคลได้มีโอกาสติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น การได้เข้ากลุ่มทางสังคมประเภทต่าง ๆ จะช่วยให้ผู้ที่มีความฉลาดได้เรียนรู้บทบาทของตนเอง และของผู้อื่น อันจะช่วยให้เขาพัฒนาทางจริยธรรมในขั้นสูงขึ้นไปได้อย่างรวดเร็ว โคลเบอร์กเชื่อว่า การพัฒนาทางจริยธรรมนั้น มิใช่การรับรู้จากการพร่ำสอนของผู้อื่นโดยตรง แต่เป็นการผสมผสานระหว่างความรู้เกี่ยวกับบทบาทของตนต่อผู้อื่นด้วย รวมทั้งข้อเรียกร้องและกฎเกณฑ์ของกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งอาจจะขัดแย้งกัน แต่ในขณะเดียวกันก็ผลักดันให้บุคคลพัฒนาไปตามขั้นตอนในทิศทางเดียวกันเสมอ ไม่ว่าบุคคลจะอยู่ในกลุ่มใด สังคมใดก็ตาม

2.4.6 ทฤษฎีต้นไม้อุณหภูมิจริยธรรมของดวงเดือน พันธุมนาวิน

ทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมที่นำเสนอโดย ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2544:187–199) คือ ทฤษฎีต้นไม้อุณหภูมิจริยธรรม อธิบายไว้ว่า ลักษณะพื้นฐานและองค์ประกอบทางจิตใจซึ่งจะนำไปสู่พฤติกรรมที่พึงปรารถนา เพื่อส่งเสริมให้บุคคลเป็นคนดี และคนเก่ง โดยศึกษาถึงสาเหตุพฤติกรรมของคนดีและคนเก่งรวมถึงสาเหตุของพฤติกรรมต่าง ๆ ของ

คนไทยทั้งเด็กและผู้ใหญ่อายุตั้งแต่ 6-60 ปีว่าพฤติกรรมเหล่านั้น มีสาเหตุทางจิตใจอะไรและนำมาประยุกต์เป็นทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมสำหรับคนไทยโดยแบ่งต้นไม้อจริยธรรมออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1) ส่วนดอกผล แสดงถึงพฤติกรรมการทำงานที่ดีละเว้นความชั่วและพฤติกรรมการทำงานอย่างขยันขันแข็ง ซึ่งล้วนแต่เป็นพฤติกรรมของพลเมืองดีพฤติกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ

2) ส่วนลำต้นแสดงถึงพฤติกรรมการทำงานอาชีพอย่างขยันขันแข็ง ซึ่งประกอบด้วยจิตลักษณะ 5 ด้าน คือ

- (1) เหตุผลเชิงจริยธรรม คือ ความซื่อสัตย์สุจริต มีความรับผิดชอบ
- (2) มุ่งอนาคตและการควบคุมตนเอง คือ การรู้จักควบคุมตนเองให้อดทน มีความภูมิใจในการทำความดี
- (3) ความเชื่ออำนาจในตน คือ เชื่อว่า ผลที่เกิดมาจากการกระทำของตนเอง
- (4) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ คือ การมุ่งมั่นในการทำงานให้สำเร็จตามจุดหมายกล้าฝ่าอุปสรรคโดยไม่ย่อท้อ
- (5) ทศนคติ คุณธรรมและค่านิยม คือ การมองเห็นและเข้าใจในคุณค่าประโยชน์และความดีของการปฏิบัติหน้าที่

3) ส่วนราก แสดงถึงพฤติกรรมการทำงาน ประกอบอาชีพอย่างเข้มข้น ประกอบด้วยจิตลักษณะ 3 ด้าน คือ

- (1) สถิติปัญญา คือ ความเฉลียวฉลาด มีความรู้ ความคิดที่เหมาะสมกับอายุ
- (2) ประสบการณ์ทางสังคม คือ การรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา ได้รับประสบการณ์ทางสังคมอย่างเหมาะสมกับอายุ
- (3) สุขภาพจิต คือ การมีความสุขในการทำงานมีอารมณ์มั่นคง

จากแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมจริยธรรมที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า คุณธรรมจริยธรรมนั้นแม้จะเป็นนามธรรม แต่มีความจำเป็นต่อบุคคลทุกคน ซึ่งไม่ใช่เรื่องยากที่เข้าใจและพัฒนาตนเองให้ประพฤติตนอย่างมีคุณธรรม จริยธรรม ทั้งนี้ ความเที่ยงตรง ความถูกต้อง ความมั่นคง ความสงบเรียบร้อยของสังคม และการมีคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนานั้น บุคคลในสังคมส่วนใหญ่ต้องเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม ถ้าบุคคลมีความรู้ทางโลกอย่างเดียว ไม่ว่าจะเป็นคนฉลาดเพียงใดก็พลาดพลั้งได้ เราจึงต้องศึกษาหาความรู้ทางคุณธรรม จริยธรรมไว้

คอยกำกับความรู้ทางโลกด้วย ความรู้ทางธรรมจะเป็นเสมือนดวงประทีปส่องทางเบื้องหน้านำไปสู่ความสำเร็จได้โดยง่าย

2.5 ความมั่นคงทางอารมณ์ (Emotional Stability)

พัฒนาการทางด้านอารมณ์และจิตใจของเยาวชนแต่ละคนมีความแตกต่างกันออกไป รูปแบบการแสดงออก ความสามารถในการควบคุมอารมณ์และพฤติกรรมที่เป็นปัญหาด้านจิตใจ จึงมีความแตกต่างกันออกไปด้วย ทั้งนี้ เป็นผลกระทบมาจากการเปลี่ยนแปลงทั้งทางอารมณ์และจิตใจ กล่าวได้ว่า อารมณ์เป็นสภาวะทางด้านจิตใจที่เกิดขึ้นเนื่องจากการได้รับการกระตุ้นจากสิ่งเร้าภายในร่างกาย เช่น แรงขับ ฯลฯ หรือสิ่งเร้าภายนอก เช่น ร้อนหนาว ฯลฯ เมื่อได้รับสิ่งเร้าทั้งภายในและภายนอกจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและด้านจิตใจ อารมณ์จึงเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดจากกระบวนการทางด้านจิตใจและทำให้มนุษย์มีการรับรู้ตามสภาพแวดล้อมที่ปรากฏขึ้นจริง ฉะนั้น การมีอารมณ์ที่มั่นคงจึงมีความสำคัญยิ่งต่อการดำเนินชีวิตของบุคคล

2.5.1 ความหมายของความมั่นคงทางอารมณ์

ออลพอร์ท (Allport, 1963, อ้างถึงใน สุภาพรณ โคตรจรัส. 2527: 102) กล่าวว่า ความมั่นคงทางอารมณ์เกิดจากการที่บุคคลยอมรับตนเอง ซึ่งความมั่นคงนี้ช่วยให้บุคคลทนต่อความคับข้องใจและไม่ถูกกระทบกระเทือนมากเกินไปสามารถควบคุมตนเองได้ สามารถที่จะรอคอยการสนองความพึงพอใจและปรับตัวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างช่วยไม่ได้ มองโลกตามความเป็นจริง และควบคุมอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม

แฮมริน และพอลสัน (Hamrin and Paulson. 1969: 17) กล่าวว่า ความมั่นคงทางอารมณ์ (Emotional Stability) เป็นกระบวนการของจิตใจที่สามารถจะจัดความตึงเครียด ซึ่งเกิดขึ้นจากการที่บุคคลไม่สามารถตอบสนองความต้องการของตนเองได้

สุวณีย์ ดันติพิพัฒนานันท์ (2525: 42) กล่าวว่า ความมั่นคงทางอารมณ์ของบุคคลจะเกิดขึ้นได้โดยการทำงานของจิตใจ ซึ่งจะมีกระบวนการควบคุมความสมดุลทางจิตใจและอารมณ์ เช่นเดียวกับทางกาย กล่าวคือ เมื่อมีสิ่งรบกวนความสงบสุขของอารมณ์ จะทำให้ความสมดุลของอารมณ์เสียไป ดังนั้น จิตใจจะต้องดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อลดหรือบรรเทาความสมดุลนั้นด้วยวิธีการหนึ่งต่อไปนี้

1) กระบวนการปรับสมดุลทางอารมณ์ เป็นกระบวนการที่ดำเนินการโดยใช้ความพยายามและความตั้งใจในระดับจิตสำนึก

2) กลไกทางจิตใจ เป็นกระบวนการที่ซับซ้อนที่เกิดขึ้นโดยบุคคลไม่รู้ตัว เกิดขึ้นในระดับจิตไร้สำนึก กระบวนการทั้งสองนี้มีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกัน คือ ช่วยรักษาสมดุลของอารมณ์บรรเทาความรู้สึกกลัว หวาดวิตกไม่สมหวัง ความขัดแย้งในใจ เพื่อให้ภาวะของอารมณ์อยู่ในภาวะที่สุขสบายมากที่สุด

ศิริวงศ์ ทับสายทอง (2535: 101) กล่าวว่า บุคคลที่มีความสมบูรณ์ทางอารมณ์หรือมีความมั่นคงทางอารมณ์ หมายถึง บุคคลที่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงและอยู่ในโลกของความเป็นจริงทำให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

สลิตา ภู่อารุง (2544: 7) กล่าวว่า ความมั่นคงทางอารมณ์ (Emotional Stability) หมายถึง ความรู้สึกที่ไม่หวั่นไหวต่อสิ่งรบกวนความสุขทางอารมณ์ สามารถควบคุมอารมณ์ ความรู้สึก และสะกดกั้นอารมณ์ของตนให้อยู่ในสภาพปกติเมื่อเผชิญต่อปัญหาในชีวิตประจำวัน สามารถจัดการและปรับอารมณ์ให้เหมาะสมและเข้ากับสถานการณ์ได้เป็นอย่างดี รวมทั้งมีวิธีการคลายเครียดได้อย่างเหมาะสมจากความหมายที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ความมั่นคงทางอารมณ์ หมายถึง ภาวะที่บุคคลสามารถควบคุมอารมณ์ และสะกดกั้นอารมณ์ของตนให้อยู่ในสภาพปกติ ไม่หวั่นไหวเมื่อต้องเผชิญกับปัญหาหรือสิ่งรบกวนความสงบสุขของอารมณ์ สามารถปรับตัวและปรับอารมณ์ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี มีการแสดงออกทางพฤติกรรมที่เหมาะสมสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ธิดา ลูติพานิชยางกูร (2550:11-12) ได้ให้ความหมาย ความมั่นคงทางอารมณ์ (Emotional Stability) ว่า หมายถึง ภาวะที่บุคคลสามารถควบคุมอารมณ์และสะกดกั้นอารมณ์ของตนให้อยู่ในสภาพปกติ ไม่หวั่นไหวเมื่อต้องเผชิญกับปัญหาหรือสิ่งรบกวนความสงบสุขทางอารมณ์ สามารถปรับตัวและปรับอารมณ์ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี มีการแสดงออกทางพฤติกรรมที่เหมาะสมสามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

สิริลักษณ์ ไชยลังการ และคณะ (2552:20-21) กล่าวว่า ความมั่นคงทางอารมณ์หมายถึง ความรู้สึกที่ไม่หวั่นไหวต่อสิ่งรบกวนทางอารมณ์ สามารถควบคุมอารมณ์ ความรู้สึก และสะกดกั้นอารมณ์ของตนให้อยู่ในสภาพปกติเมื่อเผชิญปัญหาในชีวิตประจำวัน สามารถจัดการและปรับอารมณ์ให้เหมาะสมและเข้ากับสถานการณ์ได้เป็นอย่างดี ยอมรับการเปลี่ยนแปลงอยู่ในโลกของความเป็นจริง และมีวิธีการคลายเครียดอย่างเหมาะสม

2.5.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอารมณ์

แคทเทล (Cattell. 1950: 618-619) ได้กล่าวไว้ในทฤษฎีบุคลิกภาพ ว่า พัฒนาการของบุคลิกภาพสามารถจัดเป็นลำดับขั้น ได้ ดังนี้

1) ระยะแรกเกิดถึง 5 ขวบ เป็นระยะที่สำคัญในการพัฒนาบุคลิกภาพ เป็นระยะหล่อหลอมบุคลิกภาพของบุคคล อิทธิพลจากการอบรมเลี้ยงดูจะมีบทบาทในการพัฒนาบุคลิกภาพของตนเองในระยะต่อไป

2) ระยะ 6-13 ปี เป็นระยะที่เด็กเปลี่ยนความสนใจ ความรักที่มีต่อพ่อแม่จะเคลื่อนไปสู่กลุ่มเพื่อนเป็นระยะแห่งการพัฒนาอีโก (Ego) ให้เข้มแข็ง

3) ระยะ 14-24 ปี เป็นระยะที่วัยรุ่นมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายทั้งเพศชายและหญิง เป็นระยะที่ความไม่มั่นคงทางอารมณ์เพิ่มขึ้น มีความสนใจในเรื่องเพศ การปรับตัว ทำให้เกิดความขัดแย้ง ซึ่งมีสาเหตุมาจากการต้องการเป็นอิสระจากพ่อแม่ ต้องการสถานภาพทางอาชีพการประสบความสำเร็จมีรายได้เลี้ยงตนเอง การได้รับความพึงพอใจที่ทำให้เพศตรงข้ามประทับใจและการไม่ได้รับความมั่นคงทางจิตใจ หากวัยรุ่นสามารถผ่านพ้นความขัดแย้งเหล่านี้ได้ ก็จะทำให้เกิดบูรณาการและเกิดความพึงพอใจในมโนภาพของตน

4) อายุ 25-55 ปี เป็นวัยวุฒิภาวะ เป็นระยะที่การเปลี่ยนแปลงของบุคลิกภาพมีน้อยแม้จะมีความเสื่อมของร่างกายเกิดขึ้น เป็นวัยแห่งประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้และความคิดสร้างสรรค์ในระยะปลายของวัยนี้ มีแนวโน้มความสนใจในกิจกรรมทางเพศเพิ่มขึ้น

5) อายุตั้งแต่ 56 ปีขึ้นไป เป็นวัยชราเป็นระยะที่มีความเสื่อมอย่างรวดเร็วในพลังทางกาย แคทเทลกล่าวว่า อุปนิสัยของบุคคลในวัยชรามีดังนี้ กังวลในเรื่องการเงิน สุขภาพ มีความรู้สึกที่ไม่เป็นที่ต้องการ โดดเดี่ยว อ้างว้าง รู้สึกไม่แน่ใจ ความสนใจแคบ สูญเสียความทรงจำ ยึดมั่นในความคิดของตนเองว่า ช่างพูด ช่างคุย โดยเฉพาะเรื่องในอดีต เอาใจใส่ในเรื่องเล็กๆ น้อยๆ มีความรู้สึกไม่เพียงพอ ทำให้เกิดความวิตกกังวล ไม่มั่นคง มีความรู้สึกผิด กิจกรรมทางเพศลดลง แต่ความสนใจในเรื่องเพศเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในเพศชายไม่มีระเบียบ ไม่สะอาด หัวเก่า ไม่มีความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง นอกจากนั้นความสัมพันธ์และการให้ความร่วมมือกับสังคมลดลง

จากทฤษฎีบุคลิกภาพของแคทเทลที่กล่าวมาในข้างต้นนี้ จะเห็นว่าพัฒนาการในแต่ละขั้นล้วนส่งผลต่อพัฒนาการในเรื่องของความมั่นคงทางอารมณ์ของเด็กทั้งสิ้น แต่จะเห็นได้ชัดเจนที่สุดในช่วงระยะ 14-24 ปี

2.5.3 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางอารมณ์

อะกิลเลอรา และเมสสิก (Aguilera and Messick. 1974: 63–64) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่มีส่วนช่วยให้คนเราสามารถปรับตัว เพื่อคงไว้ซึ่งความมั่นคงทางอารมณ์ไว้ ดังนี้

1) การรับรู้ต่อเหตุการณ์ ถ้าหากบุคคลรับรู้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ถูกต้องตามความเป็นจริงการแก้ปัญหาจะทำได้ตรงจุด แต่ถ้ารับรู้เหตุการณ์ผิดทำให้เข้าใจปัญหาผิดไป การแก้ไขย่อมไม่ประสบความสำเร็จ ความไม่สบายใจยังคงอยู่ต่อไป

2) การได้รับความช่วยเหลือสนับสนุน เมื่อเกิดปัญหาขึ้นถ้าบุคคลมีที่พึ่งพอจะขอคำปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาที่ตนไม่สามารถแก้ไขได้ ก็อาจช่วยให้บุคคลนั้นเข้าใจปัญหาและหาทางแก้ไขปัญหาได้ดีขึ้น ในทางตรงข้ามถ้าบุคคลไม่มีที่พึ่ง ขาดที่ปรึกษาจะมีความรู้สึกท้อแท้และก่อให้เกิดความเครียดมากขึ้น

3) การใช้กลไกในการปรับตัว เป็นวิธีที่ลดความไม่สบายใจแทนที่จะแก้ไขเหตุของความคับข้องใจ ซึ่งถูกใช้เป็นเครื่องมือในการบิดเบือนหรือหนีจากความจริงที่สร้างความไม่สบายใจหรือความทุกข์ให้แก่เราสอดคล้องกับ วอร์เชล (Worchel. 1989: 116) ซึ่งกล่าวไว้ว่า ขั้นตอนสำคัญประการหนึ่งของการมีความมั่นคงทางอารมณ์ที่ดี คือ รู้ถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดอารมณ์ ซึ่งสำหรับบางคนพบว่าเป็นสิ่งที่ยากที่จะทำเช่นนั้น เนื่องจากเขาอาจจะได้รับความเจ็บปวดและรู้สึกไม่พอใจ

สุชา จันทน์เอม (2536: 64) กล่าวไว้ว่า ปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบมีอิทธิพลต่ออารมณ์เด็กมีดังนี้ คือ

1) ความสัมพันธ์ในครอบครัว ทิศนคติของพ่อแม่มีส่วนสร้างอารมณ์ของเด็กอยู่มาก เด็กที่ถูกพ่อแม่ทอดทิ้ง พ่อแม่ที่มีความขัดแย้งกันอยู่เสมอ พ่อแม่ที่ไปทำงานทั้งวันหรือพ่อแม่ที่ดูแลเอาใจใส่ลูกมากเกินไป จะทำให้เด็กกลายเป็นเด็กที่ก้าวร้าวได้ เด็กที่เป็นลูกคนโตบางคนมักเป็นคนเจ้าอารมณ์มากกว่าเด็กคนหลังๆ เพราะเขาต้องการร้องไห้ทำให้เขาได้สิ่งที่ต้องการแทบทุกครั้งส่วนเด็กที่พ่อแม่ขัดแย้งกันอยู่เสมอ จะทำให้เด็กรู้สึกไม่มั่นคงทางอารมณ์ ซึ่งจะทำให้มีปัญหาในการปรับตัวต่อมา

2) ความเหนื่อยอ่อน เมื่อเด็กมีความเหนื่อย เป็นต้นว่า พักผ่อนน้อยเกินไป ตื่นเต้นมากเกินไป นอนน้อยเกินไป หรือกินอาหารไม่เพียงพอต่อความต้องการของร่างกาย เด็กอาจบันดาลโทสะได้ง่ายกว่าปกติ ซึ่งอาการเช่นนี้มักเกิดกับเด็ก

3) สุขภาพไม่ดี เช่น กินอาหารไม่เพียงพอ ระบบย่อยอาหารไม่ดี ต่อมทอลซิลอักเสบเจ็บอก ฟันเสีย มีอาการเจ็บป่วยบ่อยๆ จะเป็นเด็กที่อารมณ์เสียง่าย ส่วนเด็กที่มีสุขภาพดีมักจะไม่มีเกิดอาการดังกล่าว

4) ระยะเวลาของวัน เด็กแต่ละคนเหนื่อยไม่เหมือนกัน บางคนจะเหนื่อยตอนเช้า บางคนจะเหนื่อยก่อนเที่ยง หรือบางคนจะเหนื่อยตอนเย็น ซึ่งเวลานี้เด็กจะบันดาลโทษได้ง่ายหากมีสิ่งใดมาขัดใจ

5) สถิติปัญญา จากการศึกษาเกี่ยวกับเด็กที่มีความบกพร่องทางสมองในระดับอายุต่างๆกันพบว่า เด็กพวกนี้เป็นเด็กที่ควบคุมอารมณ์ไม่ค่อยได้ เด็กที่เฉลียวฉลาดมักเป็นเด็กที่มีจินตนาการอย่างลึกซึ้ง และกลัวสิ่งที่เป็นอันตรายมากกว่าเด็กที่ไม่ค่อยฉลาด

6) สิ่งแวดล้อม บ้านที่มีระเบียบเข้มงวดมากเกินไปและผู้ใหญ่ที่คอยควบคุมเด็กเกินไปหรือมีแขกมาพักบ่อยๆ จะทำให้เด็กโกรธง่ายกว่าบ้านที่มีความสงบ ไม่มีการทะเลาะกัน บ้านที่เปิดโอกาสให้เด็กมีอิสระ จะช่วยให้เด็กเป็นคนที่มีความมั่นคงทางอารมณ์ อารมณ์เยือกเย็น นอกจากนี้ สภาพแวดล้อมทางโรงเรียน ก็มีส่วนทำให้เด็กเป็นคนเจ้าอารมณ์ได้เช่นเดียวกัน เช่นครูบังคับให้เด็กทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งโดยที่เด็กไม่เต็มใจ จะทำให้เด็กไม่พอใจและรู้สึกว่าจะไม่มีความสุข นอกจากนี้แล้วเด็กเล็กๆที่เรียนร่วมกับเด็กโตๆ มักทำให้อารมณ์ของเด็กไม่มั่นคงได้เช่นเดียวกัน เนื่องจากถูกรุ่นพี่ข่มขู่หรือรังแก เป็นต้น

กรมวิชาการ (2539: 6) กล่าวถึงองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางอารมณ์ของนักเรียนไว้ว่า เกิดจากความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ 3 องค์ประกอบ ดังนี้

1) ปัจจัยด้านครอบครัว เกิดจาก

(1) การอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่หรือผู้ปกครอง เด็กจะเจริญเติบโตได้ดีย่อมเกิดจากการอบรมเลี้ยงดูที่ถูกต้องและเหมาะสมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ผู้อบรมเลี้ยงดูจะต้องมีสุขภาพจิตดีพอที่พร้อมจะถ่ายทอดความรัก ความอบอุ่น ความเอาใจใส่ดูแลเกื้อกูล ให้แก่บุตรและธิดาได้

(2) สภาพของครอบครัว ระดับเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว จะเป็นตัวบ่งชี้ให้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา ครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำจะมีการแบ่งภาระหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบภายในครอบครัว สามีและภรรยาจะห่างเหินกันมากจะมีการทะเลาะเบาะแว้งหรือเกิดความขัดแย้งในครอบครัว ส่วนครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจปานกลางและระดับสูงจะมีการยืดหยุ่นในบทบาทต่างๆมากกว่า ครอบครัวมีผลต่อพัฒนาการของเด็ก เนื่องด้วย

ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมที่เชื่อมโยงระหว่างเอกัตภาพบุคคลและสังคม ครอบครัวเป็นพลังพื้นฐานที่จะช่วยพัฒนาทั้งร่างกาย จิตใจ เชาวน์ปัญญา และสังคม ทำให้สมาชิกของครอบครัวอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

(3) ความสัมพันธ์ในครอบครัว สัมพันธภาพระหว่างบุคคลภายในครอบครัวมีผลต่อสุขภาพจิตของเด็ก โครงสร้างของครอบครัว เช่น ลำดับการเกิด จำนวนพี่น้อง ความหนาแน่นของสมาชิกในครอบครัว ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว อิทธิพลของบิดามารดาที่มีต่อบุตรธิดา บรรยากาศในครอบครัว สิ่งเหล่านี้มีผลต่อพัฒนาการและพฤติกรรมของเด็ก บรรยากาศของครอบครัว คือ ความรัก ความอบอุ่น การยอมรับบุตรธิดาด้วยความเหมาะสม สมเหตุสมผล และสอดคล้องกับสภาพการณ์ จะช่วยให้บุตรธิดาของครอบครัวนั้นมีความไว้วางใจบุคคลอื่นและตนเองมีความเป็นตัวของตัวเอง มีความเป็นอิสระ มีความนับถือตนเอง มีความรักตนเอง รู้จักตนเองและเอื้ออาทรต่อบุคคลอื่น รู้จักควบคุมตนเองได้เหมาะสมกับกาลเทศะ

2) ปัจจัยด้านโรงเรียนเกิดจาก

(1) การดำเนินงานของโรงเรียน การดำเนินงานภายในโรงเรียนมีส่วนทำให้เกิดเกิดความคับข้องใจได้และอาจเป็นปัญหาในทางสุขภาพจิตของเด็ก เช่น

(1) มีกฎระเบียบข้อบังคับของโรงเรียนต่างๆเข้มงวดเกินไป หรือหยาบคายมากเกินไป ซึ่งเด็กจะปฏิบัติตามได้ยากทำให้เกิดความขัดแย้งหรือความคับข้องใจขึ้น ถ้าไม่สามารถแก้ไขก็จะนำไปสู่ความผิดปกติทางสุขภาพจิตได้

(2) ครูไม่เข้าใจเด็กและไม่สามารถนำหลักจิตวิทยามาประยุกต์ใช้กับการสอนหรือการปกครองจึงอาจทำให้เด็กมีสุขภาพจิตเสื่อมได้

(3) การแข่งขันกันในกลุ่มนักเรียน ถ้าโรงเรียนส่งเสริมให้เด็กแข่งขันกันมากจะทำให้เกิดความตึงเครียด

(4) การสังคมในโรงเรียน แต่ละโรงเรียนมีธรรมเนียมประเพณีโดยเฉพาะของตนเอง เช่น โรงเรียนมีธรรมเนียมให้แต่งกายดี เด็กที่ยากจนจะรู้สึกอึดอัดใจ

(2) บุคลิกภาพของครู ครูและอาจารย์เป็นบุคคลสำคัญซึ่งผลจากความเชื่อหรือความ

คาดหวัง จะมีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการเรียนของเด็ก ครูจึงควรมีความรู้สึกรักใคร่ที่ดีและความคาดหวังในทางที่ดีกับเด็ก เพราะเด็กพร้อมที่จะทำตามความคาดหวังนั้นๆ ดังนั้นครูและอาจารย์ควรมีลักษณะ ดังนี้

(1) บุคลิกภาพของครู อาจารย์ ต้องมีความเป็นกันเอง มีใจโอบอ้อมอารีให้ ความรักความเมตตาต่อเด็ก ทำให้เด็กกล้าที่จะซักถามสิ่งที่ไม่เข้าใจในบทเรียนและปัญหา อื่นๆได้

(2) ส่งเสริมให้เด็กได้แสดงความสามารถของแต่ละคนให้มากที่สุด ครูควร เป็นผู้ที่ยอมรับเห็นคุณค่าในตัวเด็ก ยอมรับในความสามารถของเด็ก

(3) ครูควรสร้างบรรยากาศในห้องเรียนให้น่าเรียน โดยใช้แรงจูงใจและ การเสริมแรงที่เหมาะสม

(4) ครูควรมีวิธีการพูดที่เหมาะสม เช่น ต้องพูดสุภาพ แต่มีความหนักแน่น เพื่อให้เด็กได้ปฏิบัติตาม

3) ปัจจัยด้านนักเรียน เกิดจาก

(1) สภาพทางชีววิทยา หมายถึงถึง สิ่งที่ได้รับการถ่ายทอดทางพันธุกรรม สภาพ การตอบสนองทางสรีระ พยาธิสภาพ และการสนองของภูมิคุ้มกัน ความวิตกกังวลต่อร่างกายของ ตนเองของนักเรียนที่มีร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์จะต่ำมาก เมื่อเทียบกับนักเรียนที่มีร่างกายไม่ แข็งแรง นักเรียนที่รู้ว่าตนเองมีความสามารถทางสติปัญญา ยอมรับว่าตัวเองมีศักยภาพที่จะเรียนรู้ วิชาต่างๆได้ดีมีโอกาสที่จะทุ่มเทให้กับการเรียน เพราะมองเห็นโอกาสของความสำเร็จมากกว่า นักเรียนที่มองตนเองว่ามีสติปัญญาต่ำ

(2) สภาพทางสังคม หมายถึงถึง การสนับสนุนทางสังคม สุขวิทยาศึกษา สภาพแวดล้อมที่ถูกสุขอนามัย การจัดให้มีความเพียงพอของการให้บริการด้านสุขภาพการ สนับสนุนทางสังคมมีความจำเป็นสำหรับนักเรียน เนื่องจากเด็กในวัยเรียนนี้ยังต้องพึ่งพา ความช่วยเหลือจากบุคคลรอบข้าง ไม่ว่าจะเป็นบิดามารดา ผู้ปกครอง ผู้ใหญ่ในสังคมและโรงเรียน

(3) สภาพทางจิตวิทยา หมายถึงถึง การประเมินความเครียด แหล่งที่จะช่วยให้ สามารถจัดการความเครียด บุคลิกภาพ ในชีวิตประจำวันนักเรียนจะประสบกับสภาวะการณ์ต่าง ๆ ที่อาจนำไปสู่ความคับข้องใจ ความขัดแย้งใจ ความวิตกกังวล และความเครียด ซึ่งอาจจะส่งผลให้ เกิดความไม่สบายกายตามมาด้วย สภาวะการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นนี้ถ้าไม่สามารถแก้ไขด้วยตนเอง หรือไม่ได้รับการช่วยเหลือแนะนำในการแก้ปัญหาที่เหมาะสม ความเครียดนี้ก็จะทำให้นักเรียนมี สุขภาพจิตที่ไม่ดี

อุมาพร ตรังคสมบัติ (2544: 49–51) กล่าวว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่ออารมณ์ของเด็ก ได้แก่

1) วิธีการเลี้ยงดู การเลี้ยงดูของพ่อแม่มีผลอย่างมากต่อสภาพอารมณ์ของเด็ก หากพ่อแม่มีอารมณ์ที่หนักแน่นมั่นคง เลี้ยงลูกอย่างใจเย็นและตอบสนองต่อลูกอย่างเหมาะสม เด็กก็จะเป็นคนที่มีอารมณ์ที่หนักแน่นมั่นคงไปด้วย

2) พื้นฐานอารมณ์ เป็นแนวโน้มในการตอบสนองของสิ่งแวดล้อม เด็กบางคนมีพื้นฐานทางอารมณ์รุนแรง หงุดหงิดง่าย ปรับตัวยาก แต่เด็กบางคนใจเย็น ปรับตัวง่ายและการตอบสนองทางอารมณ์ไม่รุนแรงจากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า องค์ประกอบสำคัญที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางอารมณ์ของนักเรียนไม่ว่าจะเป็นครอบครัว ตัวนักเรียนเอง และโรงเรียน ล้วนแล้วแต่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางอารมณ์ของนักเรียนทั้งสิ้น บุคคลใดที่มีความมั่นคงทางอารมณ์ดีจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข หากองค์ประกอบใดเกิดความบกพร่องอาจส่งผลให้บุคคลนั้นเป็นผู้ที่ไม่มีความมั่นคงทางอารมณ์ บุคคลนั้นก็จะไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและอาจเกิดปัญหาทางอารมณ์ได้ตั้งแต่ขั้นเล็กน้อยจนถึงขั้นรุนแรงซึ่งอาจจะเป็นอันตรายต่อตนเองและสังคม

2.5.4 ความฉลาดทางอารมณ์

ความฉลาดเชิงอารมณ์ ซึ่งหากพิจารณาให้ดีแล้ว เป็นกระบวนการของจิตใจในการบริหารจัดการอารมณ์ของตนเองและของผู้อื่นให้เกิดประโยชน์ในทางสร้างสรรค์ มีนักวิชาการได้ให้ความหมายที่สำคัญไว้หลายประการ ดังนี้

Baron (1992, อ้างถึงใน วีรวัฒน์ ปันนิตามัย, 2542:30) ได้กล่าวไว้ว่า ความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง ชุดความสามารถส่วนตัวด้านอารมณ์และด้านอารมณ์และด้านสังคมของบุคคลที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเขาในการต่อกรกับข้อเรียกร้อง และแรงกดดันจากสภาพแวดล้อมทั้งหลายได้เป็นอย่างดี และ Baron ได้ให้คำนิยามของความฉลาดทางอารมณ์ในคู่มือแบบวัดความฉลาดทางอารมณ์ที่ได้สร้างขึ้นด้วยตัวเองว่า เป็นชุดของขีดความสามารถส่วนตัว สมรรถนะและทักษะทางจิตพิสัยที่ส่งผลต่อความสามารถที่จะประสบความสำเร็จในการต่อสู้กับข้อเรียกร้องและแรงกดดันต่างๆ ที่มาจากภาวะแวดล้อม ที่มีผลต่อการมีสุขภาพจิตที่ดีและการประสบความสำเร็จในชีวิต

Goleman (1998, อ้างถึงใน วีระวัฒน์ ปันนิตามัย, 2545:31) กล่าวว่า ความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง ความสามารถในการตระหนักรู้ถึงความรู้สึกของตนเองบริหารจัดการอารมณ์ต่าง ๆ ของตนเองและอารมณ์ที่เกิดจากความสัมพันธ์ต่าง ๆ ได้

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (อ้างถึงใน กรมสุขภาพจิต, 2543:37) ได้ให้ความหมายของความฉลาดทางอารมณ์ไว้ว่า หมายถึง สภาพจิตที่โยงไปถึงพฤติกรรมในความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เพราะอารมณ์ คือ สภาพจิตนั้นอาศัยพฤติกรรมเป็นช่องทางสื่อสารแสดงออก เมื่ออารมณ์หรือสภาพจิตได้รับการดูแลพัฒนาชี้ร่อนำทางขยายขอบเขตและปลดปล่อยด้วยปัญญา ให้สื่อสารแสดงออกได้ผลดีด้วยพฤติกรรมทางกาย วาจา ก็นับว่า ระบบความสัมพันธ์แห่งพฤติกรรมจิตใจและปัญหาเข้ามาประสานกันบรรจบเป็นองค์รวม ซึ่งเมื่อดำเนินไปอย่างถูกต้องก็จะอยู่ในภาวะสมดุลให้เกิดผลดีทั้งแก่ตนและผู้อื่น ตลอดถึงสังคมและสิ่งแวดล้อมทั้งหมด

พระราชวรmani (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (อ้างถึงใน กรมสุขภาพจิต, 2543:37) กล่าวว่า ความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง การใช้ปัญญากำกับอารมณ์ที่ออกมาให้มีเหตุผลเป็นการแสดงอารมณ์ความรู้สึกออกมาในแต่ละสถานการณ์ โดยถือว่า อารมณ์หรือความรู้สึกนั้น เป็นพลังให้เกิดความประพฤติด้าน ปัญญากำกับก็เป็นพลัง ปัญญาจึงเป็นตัวที่จะกำกับชีวิตของเราให้การแสดงออกไปในทางที่ถูกต้อง เมื่อพิจารณาแล้วเห็นได้ว่า ความสามารถทางเชาวน์ปัญญาและความหมายทางอารมณ์มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน

ความฉลาดทางอารมณ์มีความสำคัญมากในปัจจุบัน เพราะว่า มีส่วนสำคัญในการที่จะทำให้บุคคลประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวในการดำรงชีวิตประจำวัน หรือ การทำงาน ดังนั้น เยาวชนควรมีการพัฒนาให้ตนเองมีความฉลาดทางอารมณ์เพื่อที่จะได้อยู่ในสังคมอย่างมีความสุขและประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน

2.5.5 การพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์แนวพุทธ

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2539:7) กล่าวว่า จิต หรือใจ ในทางพระพุทธศาสนามีความสำคัญ ถ้าสภาพจิตใจดีงาม การกระทำหรือพฤติกรรมทางกายและทางวาจาก็ดีงามไปด้วย เนื่องจากเจตนาจะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรม และ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2543: 37) ได้กล่าวถึงความฉลาดทางอารมณ์ไว้ว่า การพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ คือ การพัฒนาอารมณ์ฝ่ายกุศลและควบคุมฝ่ายอกุศล (กิเลส) โดยอาศัยพลังของฝ่ายกลาง เนื่องจาก

อารมณ์ฝ่ายกุศลเป็นคุณประโยชน์และประกอบด้วยปัญญา นำไปสู่พฤติกรรมที่เกื้อกูลและสร้างสรรค์ ส่วนอารมณ์ที่เป็นฝ่ายอกุศลไม่ประกอบด้วยพฤติกรรมที่เป็นปัญหา ดังนั้น การพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของเยาวชนต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบของจิตเพื่อคุณสมบัติของจิตที่พึงประสงค์แล้วเลือกพัฒนาตัวที่เด่น ๆ เช่น เจตสิกฝ่ายที่เป็นกลางได้แก่ การคิด (มนสิการ) หรือสมาธิ (เอกัคคตา) หรือ ความขยัน (วิริยะ) เจตสิกเหล่านี้ใช้ไปในส่วนที่ชอบ (สัมมา) หรือ ผิด (มิจฉา) ก็ได้ สำหรับในส่วนของอารมณ์นั้น ฝ่ายอกุศลเจตสิก ได้แก่ ความโกรธ (โกธะ) ความโลภ (โลภะ) ความมีโทสะ (โทสะ) ความอิจฉาริษยา (อิจฉา) เป็นตัวดึงเราออกจากการทำความดี เยาวชนก็ต้องพัฒนาฝ่ายดี คือ ฝ่ายกุศลเจตสิกเพื่อทำให้เกิดความสมบูรณ์หรือเกิดพลังมากขึ้น อาทิ ความไม่โลภ (อโลภะ) ความไม่โกรธ (อโกธะ) ความไม่หลง (อโมหะ) แผนภูมิของจิตที่ทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพที่แท้จริง คือ การพัฒนาอารมณ์ในส่วนที่เป็นกุศลเจตสิกไปควบคุมอารมณ์ที่เป็นอกุศลเจตสิก โดยอาศัยพลังของฝ่ายกลางทำให้ชีวิตมีความสมดุล สำหรับการจัดการกับฝ่ายอกุศลนั้น เยาวชนสามารถทำได้ 4 ขั้น ดังนี้

- 1) สังวรปธาน คือ ความเพียรพยายามที่จะควบคุมตนเอง ควบคุมพลังฝ่ายไม่ดีทั้งหลาย ควบคุมตนเองไม่ให้ทำชั่วไม่ให้พลังอกุศลทั้งหลายมีพลังเหนือไปในที่สุด
- 2) ปหานปธาน คือ กำจัดขุติราภรณ์โคนฝ่ายไม่ดีออกไป คือ ตีให้อ่อนลง ควบคุมให้อยู่ในเขตที่จัดการได้ เป็นการทำให้ฝ่ายอกุศลหมดพลังไปในที่สุด
- 3) ภาวนาปธาน เป็นการพัฒนาในฝ่ายที่เป็นกุศลให้แข็งแรงขึ้นให้มีพลังให้มีอำนาจเข้ามาควบคุมฝ่ายอกุศล
- 4) อนุรักษนาปธาน คือ รักษาความดี หรือ ฝ่ายดีที่ได้ทำมา เพิ่มพลังยิ่ง ๆ ขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งจะ เป็นกระบวนการที่จะทำให้เกิดความสมดุล

ดังนั้น การพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ในเยาวชน เป็นสิ่งที่ควรฝึกเพื่อให้เยาวชนรู้จักตนเอง ยอมรับความเป็นจริง ใส่ใจความรู้สึกของผู้อื่น มองโลกในแง่ดี ฝึกความอดทนอดกลั้น แยกแยะอารมณ์ออกจากความรู้สึก ทำให้เยาวชนมีความสุขและฝึกให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างดี ตลอดจนสามารถประสบความสำเร็จในการทำงานหรือเรียนได้

2.5.6 การพัฒนาความสามารถในการคิดแบบโยนิโสมนสิการ

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2546:670) กล่าวถึงการฝึกการใช้ความคิดแบบโยนิโสมนสิการในทางพระพุทธศาสนาว่า เป็นการฝึกการใช้ความคิดให้รู้จักคิดอย่างถูกวิธี คิด

อย่างมีระเบียบ คติวิเคราะห์ ไม่มองสิ่งต่าง ๆ อย่างผิวเผิน โยนิโสมนสิการเป็นการคิดที่มี 4 ลักษณะคือ

- 1) อุปายมณสิการ 39 หมายถึง การคิดอย่างถูกวิธี ตรงกับความเป็นจริง ทำให้เข้าใจความเป็นจริงของสรรพสิ่ง
- 2) ปถมณสิการ หมายถึง การคิดต่อเนื่องเป็นขั้นตอน เป็นระบบตามเหตุผลและแนวทางที่ถูกต้อง
- 3) การณมณสิการ หมายถึง การคิดสืบค้นตามแนวความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัย ทำให้เข้าใจความเป็นมาหรือแหล่งที่ทำให้เกิดผลเช่นนั้น
- 4) อุปาทกมณสิการ หมายถึง การคิดอย่างมีเป้าหมายในทางดีงาม ทำให้เกิดความเพียร มีสติมั่นคง จิตใจเข้มแข็ง

ลักษณะด้านต่าง ๆ ของความคิดที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการที่เกิดขึ้นครั้งหนึ่ง ๆ อาจมีลักษณะครบทั้ง 4 ด้านหรือเกือบครบก็ได้ เห็นได้ว่า โยนิโสมนสิการไม่ใช่ตัวปัญญาแต่เป็นปัจจัยช่วยให้เกิดปัญญา อาจกล่าวได้ว่า โยนิโสมนสิการทางานเชื่อมต่อยู่ระหว่างสติกับปัญญาเป็นตัวนำทางหรือเดินกระแสน้ำความคิดในลักษณะที่จะทำให้ปัญญาได้ทางานและทำงานได้ผล พูดอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นตัวให้วิธีการแก้ปัญญาหรือเป็นอุบายวิธีของการใช้ปัญญาให้ได้ผล โยนิโสมนสิการหมายรวมถึงการคิดนึกในแนวทางของศีลธรรมซึ่งไม่ต้องใช้ปัญญาลึกซึ้งไปจนถึงการคิดแยกแยะองค์ประกอบและสืบสาวหาเหตุปัจจัยที่ต้องใช้ปัญญาละเอียดประณีต การคิดแบบโยนิโสมนสิการเป็นการคิดแบบวิเคราะห์ประเมินค่าและแก้ปัญหาประกอบกัน ดังนั้นคนปกติทุกคนจึงสามารถใช้โยนิโสมนสิการได้โดยเฉพาะโยนิโสมนสิการแบบง่าย ๆ ที่เพียงแต่คอยชักกระแสน้ำความคิดให้เข้ามาเดินในแนวทางดีงามที่เรียนรู้ไว้ก่อนแล้วหรือคุ้นอยู่แล้วเท่านั้นเอง สำหรับโยนิโสมนสิการแบบนี้ศรัทธาที่เกิดจากปัจจัยฝ่ายปรโตโฆสะ เช่น การศึกษาอบรม วัฒนธรรมประเพณีและกัลยาณมิตรจะมีอิทธิพลมาก สามารถทำให้กระแสน้ำความคิดเป็นไปตามแนวทางของปรโตโฆสะ หากบุคคลใช้โยนิโสมนสิการบ่อย ๆ ปัญญาก็จะงอกงามยิ่งขึ้น เกิดความมั่นใจและศรัทธา จนนำไปสู่ความรู้อย่างแจ่มชัดปัจจัยภายนอกน้อยลง โยนิโสมนสิการเป็นอาหารหล่อเลี้ยงสติ

ด้วยเหตุดังกล่าวแล้วข้างต้น เยาวชนควรได้รับการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์อย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้รู้จักจำแนก แยกแยะสถานการณ์ที่ตนได้ประสบ รู้เท่าทันภาวะทางอารมณ์ของตนเอง และผู้อื่น มีความสามารถจัดการอารมณ์ให้เกิดประโยชน์ และดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างดี เก่ง และมีความสุข

2.6 สื่อและข่าวสาร (Media and News)

สื่อและข่าวสารมีความใกล้ชิดกับเยาวชนเป็นอย่างมากในการดำเนินชีวิตเนื่องจากว่า การสื่อสารเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ของมนุษย์ มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องอาศัยการแลกเปลี่ยนความรู้ ข่าวสาร และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ทั้งนี้ เพื่อจะได้มีความเข้าใจ จูงใจ หรือมีอิทธิพลต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน การที่จะบรรลุสิ่งเหล่านี้ได้จำเป็นต้องอาศัยสื่อเพื่อทำการส่งสารหรือข่าวสาร การสื่อสารของมนุษย์กระทำเพื่อแบ่งปันข่าวสาร (An act of sharing) กันนั่นเอง และการแบ่งปัน ข่าวสารระหว่างกันนี้จะก่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่การตัดสินใจและกระทำกิจกรรมที่ประสานสอดคล้องกัน

2.6.1 ความหมายของสื่อ

สื่อ หรือช่องทางการสื่อสาร พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554(2556:1240) ได้ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง ติดต่อให้ถึงกัน เช่น สื่อความหมาย ชักนำให้รู้จักกัน คำว่า “สื่อ” มีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

กิตานันท์ มลิทอง (2544:1) อธิบายว่า สื่อเป็นภาษาลาตินมาจากคำว่า Medium แปลว่า ระหว่าง หมายถึงสิ่งใดก็ตามที่บรรจุข้อมูลเพื่อให้ผู้ส่งและผู้รับสามารถติดต่อกันได้ตรงตามวัตถุประสงค์ สื่อ ตรงกับคำว่าภาษาอังกฤษว่า Media

สุพัฒน์ ล่องแสงจันทร์ (2543:1) อธิบายว่า สื่อหมายถึง ช่องทาง หรือ เครื่องหมายที่ช่วยให้สารอาศัยผ่าน

ในกระบวนการสื่อสารมวลชนอธิบายคำว่า “สื่อ” (Channel or Medium) หมายถึง พาหนะนำข่าวสาร (Message Vehicles) หรือพาหนะของสาร หรือสิ่งที่ขนส่งสาร (Carrier of Messages) จากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร ผู้ส่งจะส่งสารไปได้ก็ต้องอาศัยสื่อที่จะถ่ายทอดข่าวสารออกไปและข่าวสารจะไปถึงผู้รับได้ก็ต้องอาศัยสื่อพาไป เช่น คลื่นวิทยุในอากาศนำเสียงพูดไปให้ผู้ฟัง การนำตัวอักษรและภาพที่ปรากฏไปให้ผู้รับสารได้อ่านเป็นต้น ทางด้านผู้รับสารก็ เช่นเดียวกัน ต้องอาศัยสื่อในการรับสารนั้นๆ เช่นผู้รับสารจะต้องมีเครื่องรับวิทยุ เป็นต้น

ดังนั้น ทั้งสองฝ่ายต่างอาศัยสื่อเพื่อนำการติดต่อให้ถึงกันมนุษย์ได้ประดิษฐ์คิดค้นในการหาช่องทางสื่อสารในรูปแบบต่างๆ ตามสภาพของทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเองและพัฒนาวิธีการกระบวนการและเครื่องมืออุปกรณ์ให้ก้าวหน้าเพิ่มพูนสมรรถนะ คุณภาพและประสิทธิภาพในการแสวงหาสาร การเก็บสาร การส่งสาร การรับสารและการสื่อสารกลับ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการสื่อสารของมนุษย์ต่อไป

2.6.2 ความหมายของสารหรือ ข่าวสาร

สารหรือข่าวสารในการสื่อสารมวลชน หมายถึง เรื่องราว เนื้อหา สาระ หรือสาร (Message) ที่ถูกถ่ายทอดผ่านทางสื่อ (Media) ซึ่งเป็นสื่อในลักษณะของ สื่อมวลชน (Mass Media) ดังนั้น “สาร” และ “สื่อ” จึงไม่ใช่สิ่งเดียวกัน สารหรือเนื้อหาสาระ ได้แก่ เหตุการณ์ ความคิดเห็น ความรู้ ซึ่งเป็นนามธรรม ส่วนสื่อ เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นตัวบันทึก และถ่ายทอดสาร เช่นคำพูด ตัวอักษร สิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ การกล่าวถึง คำว่า สื่อสาร โดยทั่วไปผู้กล่าวอาจหมายถึงทั้งสื่อและสาร หรืออาจหมายถึงสิ่งเดียว โดยถือว่า สื่อ และสารเป็นสิ่งเดียวกันก็ได้ข่าวสารที่นำเสนอทางสื่อมวลชน จะต้องได้รับการออกแบบให้มีคุณภาพดี ถูกต้องชัดเจน เนื่องจากมีผู้รับเป็นจำนวนมาก และโดยปกติเป็นการสื่อสารแบบทางเดียว ผู้รับไม่มีโอกาสตอบโต้ หรือซักถาม ความผิดพลาดเพียงเล็กน้อยอาจส่งผลกระทบติดตามมาอย่างมากมายได้สื่อมวลชนแต่ละชนิด อาจนำเสนอข่าวสารเหมือนกันหรือแตกต่างกัน ตามลักษณะคุณสมบัติของสื่อมวลชนนั้น ๆ ประเภทของข่าวสาร จำแนกตามบทบาทหน้าที่ของการสื่อสารมวลชนได้ดังนี้ คือ

- 1) รายงานเหตุการณ์ หรือ ข่าว เช่น ข่าวเกี่ยวกับสังคม การเมืองอาชญากรรม กีฬา การศึกษา ศาสนา และศิลปวัฒนธรรม
- 2) บทวิเคราะห์ แสดงความคิดเห็น เช่น บทความ บทบรรณาธิการ คอลัมน์ ในหนังสือพิมพ์ และวารสาร นิตยสาร รายการ บรรยาย สันทนาการวิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น
- 3) สาระความรู้ทั่วไป และความรู้ทางวิชาการเฉพาะสาขา เช่น บทความทางวิชาการ ในเรื่องต่างๆ สารคดี รายการวิทยุ โทรทัศน์เพื่อการศึกษา

4) สังคมและบันเทิง เช่น นวนิยาย การ์ตูน สารคดี ละครวิทยุโทรทัศน์ ภาพยนตร์ เกม โซเชียลมีเดีย การแสดง ดนตรี เพลง

5) โฆษณาประชาสัมพันธ์ เช่น ประกาศแจ้งความ ประกาศของทางราชการ โฆษณาสินค้า ข่าวธุรกิจ

2.6.3 ความหมายของการสื่อสาร

การสื่อสาร (Communication) หมายถึง กระบวนการส่งข่าวสารข้อมูลจากผู้ส่งข่าวสารไปยังผู้รับข่าวสาร มีวัตถุประสงค์เพื่อชักจูงให้ผู้รับข่าวสารมีปฏิกิริยาตอบสนองกลับมา โดยคาดหวังให้เป็นไปตามที่ผู้ส่งต้องการ กระบวนการสื่อสาร (Communication Process) โดยทั่วไป เริ่มต้นจากผู้ส่งข่าวสาร (Sender) ทำหน้าที่เก็บรวบรวมแนวความคิดหรือข้อมูล จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เมื่อต้องการส่งข่าวไปยังผู้รับข่าวสาร ก็จะแปลงแนวความคิดหรือข้อมูลที่เกี่ยวข้องออกมาเป็น ตัวอักษร น้ำเสียง สี การเคลื่อนไหว ฯลฯ ซึ่งเรียกว่าข่าวสาร (Message) จะได้รับการใส่รหัส (Encoding) แล้วส่งไปยังผู้รับข่าวสาร (Receivers) ผ่านสื่อกลาง (Media) ในช่องทางการสื่อสาร (Communication Channels) ประเภทต่าง ๆ หรืออาจจะถูกส่งจากผู้ส่งข่าวสารไปยังผู้รับข่าวสารโดยตรงก็ได้ ผู้รับข่าวสาร เมื่อได้รับข่าวสารแล้วจะถอดรหัส (Decoding) ตามความเข้าใจและประสบการณ์ในอดีต หรือสภาพแวดล้อมในขณะนั้น และมีปฏิกิริยาตอบสนองกลับไปยังผู้ส่งข่าวสารซึ่งอยู่ในรูปของความรู้ ความเข้าใจ

2.7 การสื่อสารมวลชน

2.7.1 ความหมายของการสื่อสารมวลชน

การสื่อสารมวลชน เป็นกระบวนการส่งข่าวสาร ความรู้สึนึกคิด ไปยังคนจำนวนมากตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Mass Communication Mass หมายถึง มวลชน หรือประชาชนผู้รับสารทั่วไป ซึ่งมีจำนวนมาก ส่วนคำว่า Communication หมายถึง การสื่อสารหรือการสื่อความหมาย อย่างไรก็ตาม คำว่า สื่อมวลชน มีนักวิชาการจำนวนมากให้ความหมายไว้ ดังนี้

ปรมะ สตะเวทิน (2540:134-135) กล่าวว่า สื่อมวลชน หมายถึง สื่อที่สามารถนำสารจากผู้ส่งสารไปสู่ผู้รับสารที่ประกอบด้วยคนจำนวนมากได้อย่างรวดเร็วภายในเวลาที่ใกล้เคียงกันหรือในเวลาเดียวกัน โดยทั่วไปแล้ว สื่อ ที่เรียกว่า

สื่อมวลชน ได้แก่หนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ นิตยสารภาพยนตร์ ฯลฯ ซึ่งสื่อมวลชนถือเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการสื่อสาร

กาญจนา แก้วเทพ (2543: 12) ได้ให้ความหมายของสื่อมวลชนไว้ว่า หมายถึงช่องทางที่สามารถสื่อสารให้เข้าถึงคนจำนวนมากที่มีความหลากหลายได้อย่างรวดเร็วภายในเวลาเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน

สุรัตน์ ตรีสุกุล (2548: 261) กล่าวว่า สื่อมวลชน หมายถึง สื่อที่ใช้ในการส่งสารเพื่อให้มวลชนผู้รับสารซึ่งอาศัยในพื้นที่ต่าง ๆ ยอมรับสารนั้นได้อย่างรวดเร็วพร้อมกันหรือในเวลาใกล้เคียงกัน โดยสื่อมวลชนมีคุณลักษณะที่แตกต่างจากสื่อที่ใช้ในการสื่อสารรูปแบบอื่น ดังนี้

- 1) สื่อมวลชนเป็นสื่อที่สามารถนำพาข่าวสารไปยังมวลชนผู้รับสารซึ่งอาศัยในหลากหลายพื้นที่ได้อย่างรวดเร็ว
- 2) สื่อมวลชนเป็นสื่อที่มีความซับซ้อนเนื่องจากต้องอาศัยเทคโนโลยีในการดำเนินงานและมีการลงทุนสูง
- 3) สื่อมวลชนมีหลากหลายประเภทและมีความหลากหลายทางเลือกในสื่อประเภทเดียวกัน จึงทำให้ผู้รับสารสามารถเลือกรับสารได้ตามความต้องการ ผู้ส่งสารจึงไม่สามารถบังคับให้กลุ่มเป้าหมายที่กำหนดไว้รับสารจากสื่อของตนได้ตามความต้องการ
- 4) สื่อมวลชนมีข้อจำกัดเรื่องช่องทางการรับรู้ ดังนั้นประสิทธิภาพในการนำเสนอสารผ่านสื่อจึงมีผลอย่างยิ่งต่อการประสิทธิผลในการสื่อความหมาย เช่น การสื่อสารผ่านวิทยุกระจายเสียงเป็นการส่งสารผ่านคลื่นเสียงซึ่งรับได้โดยการได้ยินเท่านั้น หากผู้พูดเรียบเรียงสารไม่ชัดเจนก็อาจทำให้ผู้รับสารเข้าใจผิดพลาด เพราะไม่มีบริบทแวดล้อมอื่นช่วยให้เข้าใจสารได้เหมือนกระบวนการระหว่างบุคคล

5) สื่อมวลชนมีศักยภาพในการให้ข้อมูลข่าวสารหรือ ความรู้สูงกว่าสื่อบุคคลซึ่งมีศักยภาพในการโน้มน้าวให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเจตคติแลพฤติกรรมสูงกว่าสื่อมวลชน

จินตนา ตันสุวรรณนนท์ และคณะ (2552:11) ได้ให้ความหมายของสื่อมวลชนไว้ว่า หมายถึง สื่อหรือช่องทางที่สามารถเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารจากผู้ส่งสารไปสู่ผู้รับสารซึ่งประกอบด้วยประชาชนจำนวนมากที่กระจายอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็วภายในเวลาเดียวกัน หรือใกล้เคียงกัน โดยสื่อมวลชนมีหลายประเภท ได้แก่ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และภาพยนตร์ ฯลฯ

ดังนั้น ความหมายโดยทั่วไปของการสื่อสารมวลชน จึงหมายถึงการสื่อสารหรือการสื่อความหมายระหว่างกลุ่มบุคคล หรือองค์หนึ่งกับ ประชาชนทั่วไป เป็นกระบวนการสื่อสารที่มีความซับซ้อน เนื่องจากมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องหลายอย่าง มีปริมาณของข่าวสารมาก จำเป็นต้องใช้เครื่องมือ บุคลากร หรือสื่อ (Media) ที่มีประสิทธิภาพสูงเพียงพอที่จะนำข่าวสารไปถึงผู้รับจำนวนมาก สื่อที่ใช้เป็นตัวกลางในการส่งข่าวสารของการสื่อสารมวลชน พจนานุกรมการสื่อสารมวลชน ให้ความหมายของการสื่อสารมวลชนไว้ โดยสรุปว่า การสื่อสารมวลชน เป็นแบบหนึ่งของการสื่อสาร สามารถกระจายเรื่องราวความรู้ เปิดเผยไปสู่คนส่วนใหญ่ ซึ่งมีลักษณะไม่เหมือนกัน และไปถึงผู้รับพร้อมกัน มีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวโน้มทางวัฒนธรรมของมวลชน คำว่า “การสื่อสารมวลชน” และคำว่า “สื่อมวลชน” มีความหมายที่แตกต่างกัน คือ การสื่อสารมวลชน เป็นกระบวนการหรือวิธีการของการสื่อสาร ที่รวมองค์ประกอบของการสื่อสารทั้งหมด ส่วนสื่อมวลชนนั้น หมายถึง สื่อหรือช่องทาง ที่ใช้ในการสื่อสารมวลชน อันได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสาร ฯลฯ ซึ่งเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งของการสื่อสาร การใช้คำสองคำนี้บางครั้งคนทั่วไปใช้ในความหมายอย่างเดียวกัน โดยถือว่า สื่อสารมวลชน นั้น มิใช่เพียงสื่อหรือช่องทางในการสื่อสารเพียงอย่างเดียวแต่หมายถึงระบบของสื่อทั้งหมด เช่น บุคลากร อันได้แก่ นักจัดรายการ ผู้สื่อข่าว นักหนังสือพิมพ์รวมถึง ช่องทางของการสื่อสาร ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ฯลฯ ด้วย คณะกรรมการราชบัณฑิตยสถาน ได้อนุมัติให้ใช้คำสองคำนี้แทนกันได้ (“การสื่อสารมวลชน”, ม.ป.ป.)

2.7.2 ประเภทของสื่อ

ยุพา สุภากุล (อ้างถึงใน พระณัฐพงศ์ กฤตยวงศ์, 2552:23) ได้กล่าวถึงการแบ่งประเภทของสื่อ ซึ่งนักวิชาการได้แบ่งไว้หลายรูปแบบ ดังนี้

2.7.2.1 แบ่งประเภทของสื่อ ออกเป็นสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ดังนี้ 1) สื่อสิ่งพิมพ์ (Printed Media) ได้แก่ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร หนังสือ ภาพถ่าย 2) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Media) ได้แก่ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ภาพยนตร์

2.7.2.2 แบ่งประเภทของสื่อออกเป็นสื่อที่รับรู้โดยการฟังหรือ สื่อโสต การเห็นหรือ สื่อทัศน์และทั้งการฟังและการมองเห็นหรือสื่อโสตทัศน์ดังนี้ 1) สื่อโสต (Audio Media) ได้แก่ วิทยุกระจายเสียง เทป 2) สื่อทัศน์ (Visual Media) ได้แก่ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร หนังสือ ภาพถ่าย

2.7.3 การสื่อสารมวลชน (Mass Communication) เป็นการแบ่งประเภทสื่อโดยอาศัยการรับรู้ผ่านประสาทสัมผัส เป็นหลัก คือ 1) สื่อที่รับได้ด้วยการมองเห็น หรือสื่อทัศน์ (Visual Media) ได้แก่ หนังสือพิมพ์ (Newspaper) ภาพถ่าย (Photography) 2) สื่อที่รับได้ด้วยการฟัง (Audio Media) หรือสื่อโสต ได้แก่ วิทยุกระจายเสียง 3) สื่อที่รับได้ด้วยการฟังและการมองเห็นหรือสื่อโสตทัศน์ (Audio-Visual Media) ผู้รับสารโดยการมองเห็นและการได้ยินพร้อมๆ กัน ได้แก่ วิทยุโทรทัศน์ภาพยนตร์ วีดีโอ (Video) การแสดงบนเวที เช่น ละคร ดนตรี อุปรากร การพ่อนรำ เป็นต้น

2.7.4 พฤติกรรมการบริโภค

พฤติกรรมผู้บริโภค คือ การแสดงออกของผู้บริโภคที่เกี่ยวข้องกับการซื้อและใช้สินค้าบริการ โดยผ่านกระบวนการตัดสินใจ ซึ่งในหัวข้อนี้จะกล่าวถึง ความหมายของพฤติกรรมผู้บริโภค ความสำคัญของการศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภค และการวิเคราะห์พฤติกรรมผู้บริโภค ตามลำดับ ดังนี้

2.7.4.1 ความหมายของพฤติกรรมการบริโภค

ได้มีนักวิชาการหลายท่านกล่าวถึงความหมายของคำว่า พฤติกรรม (Behavior) และ พฤติกรรมผู้บริโภค (Consumer Behavior) ไว้หลายความหมาย ดังนี้

ปณิศา ลัญชันนัท (2548:83) ได้ให้ความหมายของพฤติกรรมผู้บริโภค หมายถึง พฤติกรรมการตัดสินใจและการกระทำของผู้บริโภคที่เกี่ยวข้องกับการซื้อและการใช้สินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการและความพึงพอใจของเขา

ธงชัย สันติวงษ์ (2549:27) ได้ให้ความหมาย พฤติกรรมผู้บริโภคว่า หมายถึง การกระทำของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดหาให้ได้มาและการใช้ซึ่งสินค้าและบริการ ทั้งนี้ หมายรวมถึง กระบวนการตัดสินใจซึ่งมีมาอยู่ก่อนแล้ว และซึ่งมีส่วนในการกำหนดให้มีการกระทำ

ศุภกร เสรีรัตน์ (2548:7) กล่าวว่า พฤติกรรมผู้บริโภค (Consumer Behavior) หมายถึง พฤติกรรมของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการซื้อและการใช้สินค้าและบริการ (ผลิตภัณฑ์) โดยที่จะต้องผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนที่บุคคลต้องตัดสินใจทั้งก่อนและหลังการกระทำดังกล่าว

สุภาภรณ์ พลนิกร (2548:4) ได้ให้คำจำกัดความของพฤติกรรมผู้บริโภค หมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับแต่ละบุคคล กลุ่ม หรือองค์กร และกระบวนการที่กลุ่มดังกล่าวใช้ในการเลือกการได้มาการใช้ และการกำจัด ผลิตภัณฑ์/บริการ หรือประสบการณ์ (Experience) หรือแนวคิดรวบยอด (Concept) ทั้งนี้เพื่อตอบสนองความจำเป็น (Needs) และศึกษาผลกระทบของกระบวนการดังกล่าวที่มีต่อผู้บริโภคและสังคม

สุจรรยา วงศ์สวัสดิ์ (2554:30) กล่าวว่า พฤติกรรมผู้บริโภค หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกของผู้บริโภคที่เป็นเป้าหมาย ซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งสำหรับนักการตลาดและนักบริหาร หรือ ผู้ประกอบธุรกิจการค้าในการวางแผนและกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาด เพื่อตอบสนองความต้องการผู้บริโภคที่มีลักษณะแตกต่างกันไป ตามพฤติกรรมและเพื่อที่จะให้ผู้บริโภคมีความพึงพอใจในการบริโภคสินค้าและบริการสูงสุด

จินตนา ตันสุวรรณนนท์ และคณะ (2552:16) กล่าวว่า พฤติกรรมการบริโภค หมายถึง การกระทำของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ผ่านกระบวนการตัดสินใจในการเลือกรับและใช้ผลิตภัณฑ์ บริการ ความคิด ประสบการณ์และกิจกรรมเพื่อสนองความปรารถนา ความต้องการซึ่งเป็นการสร้างความพึงพอใจให้กับตนเอง

วิลกี (Wilkie, 1986:14, อ้างใน จินตนา ต้นสุวรรณนนท์ และคณะ, 2552:15) ได้ให้ความหมายของของพฤติกรรมกำบริโภค คือ การที่บุคคลเลือกซื้อ ใช้ผลิตภัณฑ์และบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของจิตใจ อารมณ์และกาย

ชิฟแมนและคานุก (Schiffman&Kanuk, 1991:7, อ้างใน จินตนา ต้นสุวรรณนนท์ และคณะ, 2552:16) ให้ความหมายของพฤติกรรมกำบริโภคว่า หมายถึง พฤติกรรมซึ่งบุคคลทำการค้นคว้า การซื้อ การใช้ การประเมินผลและการใช้จ่ายเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์และบริการโดยคาดว่าจะตอบสนองความต้องการของเขา

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2542:9-10) ได้ให้ความหมายของพฤติกรรมกำบริโภคตามแนวทางพระพุทธศาสนาไว้ว่า หมายถึง การใช้สินค้าและบริการบำบัดความต้องการเพื่อให้ได้รับความพอใจ โดยมุ่งให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มิใช่เพียงพอดความพอใจ แต่มองเห็นด้วยปัญญาว่า บริโภคเพื่อประโยชน์อะไร โดยแบ่งการพฤติกรรมกำบริโภคของมนุษย์ออกเป็น 2 ฝ่าย คือ (1) การบริโภคเพื่อค้นหาเป็นการบริโภค เพื่อเสพ เช่น การใช้เครื่องนุ่งห่มเพื่อความสวยงามโอ้อวดแข่งขัน ซึ่งการกระทำเช่นนี้ เป็นการบริโภคเพื่อสนองตัณหา ไม่เป็นการสนองความต้องการที่แท้จริงของชีวิต ความสุขอยู่กับการเสพด้วยความอยาก เป็นการบริโภคอย่างขาดปัญญา ไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการบริโภคที่แท้จริง อีกทั้งก่อให้เกิดความสิ้นเปลืองสูญเปล่านำไปสู่การเบียดเบียนมนุษย์และการทำลายสิ่งแวดล้อม (2) การบริโภคด้วยปัญญา เป็นการบริโภคอย่างไตร่ตรองถึงเหตุผลความต้องการที่แท้จริง เช่น การใช้เครื่องนุ่งห่มเพื่อความสุภาพ ป้องกันความร้อนหรือหนาวเป็นการบริโภคที่คำนึงถึงคุณค่าหรือประโยชน์ที่แท้จริง และถ้ามีการบริโภคโดยคำนึงถึงคุณค่าที่ย่อมอยู่บ้างก็ต้องไม่เบียดเบียนตนเองหรือผู้อื่นและทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.8 แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางสังคม

ในปีพุทธศักราช 2558 เป็นที่ทราบกันดีว่า ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ส่งผลให้ประเทศไทยเป็นหนึ่งในชุมชนอาเซียน ต้องเปิดประเทศเพื่อรองรับการเป็นกระแสการหลั่งไหล การอพยพของประชากรในประชาคมอาเซียนมีมากขึ้น และดำเนินต่อไปอย่างต่อเนื่อง หน่วยงานภาครัฐและภาคประชาชนต่างตระหนักดีถึงความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ส่งผลต่อความมั่นคงของประเทศ โดยเฉพาะความมั่นคงทางสังคมอันเป็นความมั่นคงพื้นฐานของ

ประชาชนภายในประเทศ สำหรับความมั่นคงทางสังคมนั้น มีนักวิชาการได้ให้แนวคิดไว้หลากหลายประการ ดังนี้

“ความมั่นคง” ในอดีตอาจหมายถึงเฉพาะความมั่นคงของประชาชนจากภัยสงคราม แต่ต่อมาความหมายของคำนี้ได้ขยายไปถึงความมั่นคงของมนุษย์ในมิติต่าง ๆ จนทำให้ “ความมั่นคงของมนุษย์” และ “ความกินดีอยู่ดี” เกือบจะเป็นคำที่แทนกันได้ สำหรับประเทศไทยนั้น กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้ให้ความหมายของคำว่า “ความมั่นคงของมนุษย์” ว่า “...การที่ประชาชนได้รับหลักประกันด้านสิทธิ ความปลอดภัย การสนองตอบต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐาน สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี มีความมั่นคงทางจิตใจ อาชีพ ตลอดจนได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียมกันในการพัฒนาตนเอง.....” นอกจากนี้ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ยังได้กำหนดมิติของความมั่นคงของมนุษย์ในบริบทของสังคมไทยให้ประกอบด้วย 10 มิติ โดยกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้ศึกษามาตรฐานมนุษย์ตามแนวคิดทฤษฎีตัวชี้วัดความมั่นคงของใน ประเทศและต่างประเทศ ร่วมกับสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และได้กำหนดสาระสำคัญไว้ 2 ประการ คือ

2.8.1 ความมั่นคงของมนุษย์ (Human Security)

ความมั่นคงของมนุษย์ หมายถึง การที่ประชาชนได้รับหลักประกันด้านสิทธิ ความปลอดภัย การสนองตอบต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐาน สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี ตลอดจนได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียมกันในการพัฒนาศักยภาพของตนเอง โดยในประเด็นนี้ได้มีการกำหนดเกณฑ์ที่เป็นแนวทาง และตัวชี้วัด ความมั่นคงของมนุษย์ไว้ 10 มิติ ดังนี้

1) ความมั่นคงของมนุษย์ด้านการมีงานทำและรายได้ ประกอบด้วย

(1) การได้ทำงานที่มั่นคงและมีความสุขหรือพอใจในงาน และ (2) การมีรายได้ที่พอเพียงต่อการดำรงชีวิตของตนเองและครอบครัว (3) การมีเงินออมที่พอเพียงสำหรับอนาคต และ (4) ปราศจากหนี้สินที่ไม่สร้างผลผลิต

2) ความมั่นคงของมนุษย์ด้านครอบครัว ประกอบด้วย (1) ความรักใคร่ปรองดองในครอบครัว (2) ความรับผิดชอบและปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ (3) การเคารพและให้เกียรติซึ่งกันและกัน และ (4) การไม่ใช้ความรุนแรงในทุกรูปแบบ

3) **ความมั่นคงของมนุษย์ด้านสุขภาพอนามัย** ประกอบด้วย (1) การมีสุขภาพกายที่ดี (2) การมีสุขภาพจิตที่ดี (3) การมีหลักประกันด้านสุขภาพอนามัยอย่างเท่าเทียมและพอเพียง และ (4) ประชากรไม่มีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยทางกายและจิต (5) การปฏิบัติตนที่มีส่วนส่งเสริมสุขภาพกายและจิต

4) **ความมั่นคงของมนุษย์ด้านการศึกษา** ประกอบด้วย (1) ประชากรได้รับโอกาสทางการศึกษา อย่างเท่าเทียม (2) การมีการศึกษาที่พอเพียงต่อการครองชีวิต (3) การได้รับการศึกษา และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

5) **ความมั่นคงของมนุษย์ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน**
ส่วนบุคคลมีเกณฑ์ ประกอบด้วย (1) การปลอดภัยจากการประทุษร้ายต่อร่างกาย (2) ความรู้สึกปลอดภัยจากการประทุษร้ายต่อร่างกาย (3) การปลอดภัยจากการประทุษร้ายด้านทรัพย์สิน (4) ความรู้สึกปลอดภัยจากการประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน

6) **ความมั่นคงของมนุษย์ด้านที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม** ประกอบด้วย (1) การเพิ่มระดับการมสิทธิครอบครองที่อยู่อาศัยที่มีมาตรฐาน (2) พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานโดยเฉพาะ น้ำสะอาดอย่างทั่วถึง (3) สิ่งแวดล้อมที่ปราศจากมลพิษทาง เสียง กลิ่น ฝุ่น ควัน

7) **ความมั่นคงของมนุษย์ด้านสิทธิและความเป็นธรรม** ประกอบด้วย (1) การปลอดภัยจากการถูกละเมิดและเลือกปฏิบัติทุกรูปแบบ (2) มีหลักประกันและการคุ้มครองด้านสิทธิ (3) กลไกที่แก้ปัญหาข้อขัดแย้งด้านสิทธิที่มีประสิทธิภาพและเป็นธรรม

8) **ความมั่นคงของมนุษย์ด้านสังคม-วัฒนธรรม** ประกอบด้วย (1) มีเวลาพักผ่อนที่ปลอดภัยจากภารกิจที่พอเพียง (2) ใช้เวลาติดตามข่าวสารทางสังคม-วัฒนธรรม (3) มีเวลาในการทำจิตใจให้สงบ (4) มีส่วนในการปฏิบัติศาสนกิจ (5) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มสังคมและชุมชน

9) **ความมั่นคงของมนุษย์ด้านการสนับสนุนทางสังคม** ประกอบด้วย (1) การมีบุคคลที่สามารถให้ความช่วยเหลือได้ (2) ระบบบริการสังคมที่ให้การคุ้มครองและเข้าถึงได้ในเวลาอันรวดเร็ว (3) ความรู้สึกในคุณค่าของชีวิต และความสุขในชีวิต

10) **ความมั่นคงของมนุษย์ด้านการเมือง-ธรรมาภิบาล** ประกอบด้วย (1) ส่งเสริมการใช้สิทธิเลือกตั้งอย่างบริสุทธิ์ในทุกระดับ (2) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกิจกรรม

การเมืองและการรวมกลุ่มทางการเมือง (3) ส่งเสริมการติดตามข่าวสารทางการเมืองของ
ประชากร (4) การสร้างความโปร่งใส การตรวจสอบได้และความไว้วางใจให้เกิดขึ้นกับหน่วยงาน
และเจ้าหน้าที่ของรัฐ

2.8.2 ความสัมพันธ์ระหว่างความมั่นคงมิติต่าง ๆ กับความมั่นคงของมนุษย์

ความสัมพันธ์ระหว่างความมั่นคงมิติต่าง ๆ กับความมั่นคงของมนุษย์
สามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ

- 1) มิติที่สัมพันธ์กับความมั่นคงของมนุษย์โดยรวมมากพอควร คือ มิติด้าน
ครอบครัวและด้านสุขภาพอนามัย
- 2) มิติที่สัมพันธ์กับความมั่นคงของมนุษย์โดยรวมรองลงมา คือ การมี
งานทำและการมีรายได้ การเมือง และ ธรรมชาติบาล ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และ
การสนับสนุนทางสังคม
- 3) มิติที่สัมพันธ์กับความมั่นคงของมนุษย์โดยรวมน้อย ได้แก่ ที่อยู่อาศัย
การศึกษา สังคมและวัฒนธรรม และสิทธิความเท่าเทียม

จากรายงานระดับความมั่นคงของมนุษย์ของจังหวัดต่าง ๆ ในประเทศไทย ซึ่งได้มาจากการ
เก็บข้อมูลสถานการณ์ความมั่นคงของมนุษย์ด้วยเครื่องมือและวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลที่
กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์สร้างขึ้นเองพบว่า มีผลดังต่อไปนี้

- 1) กรุงเทพฯ – ปริมณฑล มีจุดแข็งด้านการมีงานทำและรายได้ และมีการศึกษา
- 2) ประชากรวัยทำงานในภาคกลางขาดจุดแข็งในทุกมิติ ความมั่นคงส่วนใหญ่เป็น
จุดอ่อนเมื่อเปรียบเทียบกับภาคอื่น
- 3) ประชากรวัยทำงานในภาคอื่นมีข้อได้เปรียบในมิติต่าง ๆ มากกว่า โดยเฉพาะ
ในภาคเหนือมีข้อได้เปรียบในมิติต่าง ๆ มากกว่าภาคอื่น ๆ แต่จะมีจุดอ่อนเพียงด้าน
การศึกษา จุดอ่อนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นด้านพื้นฐานการมีงานทำ รายได้และสภาพที่
อยู่อาศัย ส่วนประชากรวัยทำงานในภาคใต้มีความรู้สึกว่ามิติสิทธิความเป็นธรรมยังคงมีปัญหา
และมิติที่ระดับความมั่นคงต่ำกว่าเกณฑ์ซึ่งถือเป็นสิ่งที่แต่ละพื้นที่ต้องเร่งพัฒนาให้เท่าเทียมกับ
ภูมิภาคอื่น ในที่นี้จะนำเสนอการเปรียบ เทียบดัชนีชี้วัดในภาพรวมของบางมิติที่เกี่ยวข้องกับการ
วิจัย ดังนี้

ตารางที่ 2.2 ข้อมูลดัชนีคุณภาพชีวิตมิติการศึกษา

ชื่อดัชนี	ปีพุทธศักราช		
	2548	2549	2550
1.1 ร้อยละของนักเรียนต่อประชากรตามกลุ่มอายุวัยเรียน อายุ 3 – 5 ปี	64.20	88.00	87.20
1.2 ร้อยละของนักเรียนต่อประชากรตามกลุ่มอายุวัยเรียน อายุ 6 – 11 ปี	98.50	98.30	96.90
1.3 ร้อยละของนักเรียนต่อประชากรตามกลุ่มอายุวัยเรียน อายุ 12 – 17 ปี	68.80	72.80	74.80
1.4 ร้อยละของนักเรียนต่อประชากรตามกลุ่มอายุวัยเรียน อายุ 18 – 21 ปี	48.30	29.10	34.60
2. จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยในประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไป	7.80	7.80	7.90
3. ร้อยละของคนในครัวเรือนอายุ 15-60 ปี อ่านออกและ เขียนภาษาไทยได้	99.20	99.30	99.40
4. ร้อยละของเด็กพิการที่ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน	1.88	1.74	0.33
5. ร้อยละของเด็กด้อยโอกาส / กลุ่มเสี่ยงที่ได้รับการศึกษา ขั้นพื้นฐาน	22.09	24.00	14.86

ตารางที่ 2.3 ข้อมูลดัชนีคุณภาพชีวิตมิติสิ่งแวดล้อม

ชื่อดัชนี	ปีพุทธศักราช		
	2548	2549	2550
1. ร้อยละของแหล่งน้ำที่มีคุณภาพน้ำในระดับดี	17.00	21.00	19.00
2. ร้อยละของพื้นที่ป่า	32.66	25.28	25.28
3. ค่าเฉลี่ยพื้นที่สวนสาธารณะในเขตเมือง (ตารางเมตรต่อคน)	2.90	3.17	3.29
4. ดัชนีคุณภาพอากาศในเมืองหลักที่เกินมาตรฐาน	-12.00	-8.40	-7.20
5. ปริมาณการใช้สารอันตราย (ล้านตัน / ปี)	-31.70	-29.34	-30.15

ตารางที่ 2.4 ข้อมูลดัชนีคุณภาพชีวิตมิติจริยธรรม

ชื่อดัชนี	ปีพุทธศักราช		
	2548	2549	2550
1. อัตราคดีเกี่ยวกับความผิดทางเพศ(ต่อประชากร 100,000 คน)	-8.19	-8.32	-8.21
2. อัตราเด็กอายุ 0-5ปีที่ถูกทอดทิ้งในสถานสงเคราะห์ (ต่อเด็กเกิดมีชีพ 100,000คน)	-4.58	-4.69	-3.29
3. อัตราคดีเกี่ยวกับการค้าประเวณี(ต่อประชากร100,000 คน)	-46.10	-56.20	-57.20
4. อัตราคดีการมีและเผยแพร่วัตถุลามก(ต่อประชากร 100,000 คน)	-5.15	-3.87	-3.51

ชื่อดัชนี	ปีพุทธศักราช		
	2548	2549	2550
5. อัตราการดีดโกงและยักยอก(ต่อประชากร 100,000 คน)	-32.79	-32.81	-33.27
6. ร้อยละของคนอายุตั้งแต่ 6 ปีขึ้นไปทุกคนไปปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง	93.16	95.30	98.00

ตารางที่ 2.5 ค่าดัชนีคุณภาพชีวิต

ชื่อดัชนี	ปีพุทธศักราช		
	2548	2549	2550
1. สุขภาพ	0.4500	0.9700	0.6000
2. การศึกษา	0.4400	0.9200	0.6800
3. ที่อยู่อาศัย	0.5200	0.5800	0.9400
4. สิ่งแวดล้อม	0.3100	0.9600	0.6900
5. รายได้	0.3800	0.9500	0.6700
6. การทำงาน	0.4000	0.7800	0.8600
7. จริยธรรม	0.6900	0.3800	0.9400
8. ครอบครัว	0.7000	0.8700	0.5100
9. ความปลอดภัย	0.4800	0.5700	0.9700

ชื่อดัชนี	ปีพุทธศักราช		
	2548	2549	2550
10. การคมนาคมและการสื่อสาร	0.9000	0.6200	0.5600
11. การมีส่วนร่วม	0.4900	0.5800	0.9600
Composite Quality of Life Index : CQLI	0.3500	0.8200	0.8400

ที่มา: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

ในส่วนของแผนพัฒนางานสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์แห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2545 – 2549) ได้กล่าวถึง “ความมั่นคงของมนุษย์” ไว้ว่า หมายถึง การที่ประชาชนได้รับหลักประกันด้านสิทธิความปลอดภัย การสนองตอบต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐาน สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี ไม่ประสบปัญหาความยากจน ไม่สิ้นหวังและมีความสุข ตลอดจนได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียมกันในการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ส่วนความหมายของความมั่นคงของมนุษย์ที่กล่าวถึงในรายงาน การพัฒนามนุษย์ 1993 (Human Development Report 1993) ของแผนงานพัฒนาองค์การสหประชาชาติ (United Nations Development Program: UNDP) กล่าวว่า ควรให้ความสำคัญกับความมั่นคงมนุษย์นอกเหนือจากจากที่ประเทศต่าง ๆ ให้ความสำคัญกับความมั่นคงของชาติ และใน รายงาน การการพัฒนามนุษย์ปี 1999 และยังได้กล่าวถึงความไม่มั่นคงของมนุษย์ ไว้ 7 ประการคือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านอาหาร ด้านสุขภาพ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านบุคคล ด้านชุมชน และด้านการเมือง อย่างไรก็ตาม ความไม่มั่นคงที่ส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพทางการเมือง และความเป็นปึกแผ่นของชุมชนนี้ได้ถูกเชื่อมโยงความมั่นคงและความไม่มั่นคงของมนุษย์เข้ากับกระบวนการโลกาภิวัตน์ได้มีการเรียกร้องให้ปรับเปลี่ยนให้กระบวนการนี้มีมนุษยหน้าเป็นมนุษย์ (Globalization with a Human Face) จึงกลายเป็นว่าเครื่องมือหรือกลไกแห่งการพัฒนาหรือการสร้างความสำเร็จ ได้ส่งผลวกกลับด้านหนึ่งในการสร้างความไม่มั่นคงแก่มนุษย์ขึ้น และกลายเป็นปัญหาที่เด่นชัดขึ้นทุกที ในรายงาน "การพัฒนามนุษย์ 2000" ใช้ชื่อว่า "สิทธิมนุษยชน

กับการพัฒนามนุษย์ – เพื่อเสรีภาพและความเป็นปึกแผ่น (Solidarity)" เป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชน การพัฒนามนุษย์ และความมั่นคงของมนุษย์เข้าด้วยกัน โดยเห็นว่าสิทธิมนุษยชนและการพัฒนามนุษย์มีวิสัยทัศน์และจุดประสงค์ร่วมกันได้แก่การสร้าง ความมั่นคงแก่เสรีภาพ การกินดีอยู่ดี และศักดิ์ศรีของมนุษย์ทุกคนทั่วโลก

2.9 แนวคิดเกี่ยวกับเยาวชน

คำว่า เยาวชน มีความหมายตามพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (2556:961) หมายถึง บุคคลที่มีอายุเกิน 15 ปีบริบูรณ์ แต่ยังไม่ถึง 18 ปีบริบูรณ์ ส่วนความหมายในระดับสากล โดยองค์การสหประชาชาติ (UN) (อ้างถึงใน จีราพันธ์ รุจิระพงศ์, 2551:25) ระบุว่า เยาวชน หมายถึง คนในวัยหนุ่มสาว คือ ผู้มีอายุระหว่าง 15-25 ปี เยาวชนที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาในการวิจัยนี้ ได้แก่เยาวชนตามความหมายระดับสากล คือ ผู้มีอายุระหว่าง 15-25 ปี

2.10 ประวัติความเป็นมาของเทศบาลนครเชียงใหม่

ในส่วนของ **เทศบาลนครเชียงใหม่** เดิมเป็นสุขาภิบาลเมืองเชียงใหม่ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2458 ขึ้นตรงต่อมณฑลพายัพ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2475 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตย สถาปนาผู้แทนราษฎรจึงมีมติเห็นสมควรจัดเขตชุมชนซึ่งส่วนใหญ่มีสภาพเป็นสุขาภิบาลให้ได้รับการยกฐานะเป็นเทศบาล ส่งผลให้ท้องถิ่นชุมชน รวมถึงสุขาภิบาลเมืองเชียงใหม่ มีฐานะเป็นเทศบาลนครมีนามว่า **“เทศบาลนครเชียงใหม่”** ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งเทศบาลนครเชียงใหม่ พ.ศ. 2475 ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 52 ตอนที่ 80 ลงวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2478 และเป็นเทศบาลนครแห่งแรกในประเทศไทย โดยมีนายวรการ บัญชา เป็นนายกเทศมนตรีคนแรก และพระราชกฤษฎีกาเปลี่ยนแปลงเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ประกาศในราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษ เล่มที่ 100 ตอนที่ 53 ลงวันที่ 5 เมษายน 2526 ให้มีเขตพื้นที่รับผิดชอบ 17.50 ตารางกิโลเมตร ต่อมาในปี พ.ศ. 2526 เทศบาลนครเชียงใหม่มีชุมชนหนาแน่นและขยายตัวเพิ่มมากขึ้น จึงได้มีพระราชกฤษฎีกาขยายเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ออกเป็น 40.216 ตารางกิโลเมตร จนถึงปัจจุบัน ความเจริญของเมืองเชียงใหม่ได้แผ่ขยายออกไปรอบ ๆ บริเวณคูเมืองเดิมด้านต่าง ๆ โดยมีการก่อสร้างอาคารพาณิชย์ ศูนย์ การค้า และที่ดินจัดสรร ประกอบกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520–2524) รัฐบาลจึงมีนโยบายเร่งกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคโดยการเลือกเมืองจากแต่ละภูมิภาคขึ้นมาเป็นเมืองหลัก เชียงใหม่ได้รับการเลือกให้เป็นเมืองหลักของภาคเหนือตอนบน เพื่อเป็นศูนย์กลางการกระจายการพัฒนาออกจากเขตเมืองหลวง เทศบาลนครเชียงใหม่ จึงได้มีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว อาทิ ด้านบริการขั้นพื้นฐาน การศึกษา การคมนาคมขนส่ง การค้า การท่องเที่ยว จึงเป็นแรงดึงดูดให้ผู้คนอพยพเข้ามาอาศัย และประกอบอาชีพในตัวเมือง เชียงใหม่อย่างต่อเนื่องเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้ชุมชนในเขตเทศบาลหนาแน่นและขยายตัวเพิ่มมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 2.1 ตราสัญลักษณ์ของเทศบาลนครเชียงใหม่

ตราสัญลักษณ์ของเทศบาลนครเชียงใหม่ มีความหมายดังต่อไปนี้

1) พระบรมธาตุดอยสุเทพ สถานที่ซึ่งเป็นปูชนียสถานอันศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงยังเป็นสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทำให้ที่แห่งนี้เป็นที่เคารพสักการะของพระพุทธศาสนิกชนแสดงถึงการเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาในภาคเหนือที่รุ่งเรืองมายาวนานทุกสมัย

2) ปุยเมฆ เป็นตัวบ่งบอกลักษณะสภาพอากาศโดยทั่วไปของนครเชียงใหม่ ที่เย็นสบายเกือบตลอดทั้งปี

3) พญานาค ซึ่งตามประวัติความเป็นมานั้น พญานาคถือว่าเป็นผู้ให้น้ำ และในที่นี่หมายถึง แม่น้ำปิง ซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่ไหลผ่านนครเชียงใหม่

4) รวงข้าว เปรียบดังความอุดมสมบูรณ์ของเมือง ที่มีพืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ตลอดทั้งปีเช่นกัน

เทศบาลนครเชียงใหม่นับแต่ปี พ.ศ. 2552 มีประชากรโดยรวม 142,970 คน และจำนวนบ้านเรือน 75,255 หลังคาเรือน แต่ในปี 2555 พบว่า จำนวนประชากรตามทะเบียนราษฎรมีแนวโน้มเฉลี่ยหดตัวลงเหลือเพียง 135,758 คน มีจำนวนบ้านเรือนขยายตัวเพิ่มขึ้นเป็น 78,138 หลังคาเรือน ทั้งนี้ นอกจากจำนวนประชากรตามทะเบียนราษฎรแล้ว ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ยังมีประชากรแฝงที่เดินทางเข้ามาประกอบอาชีพเป็น นักเรียน นักศึกษา นักท่องเที่ยว แรงงานต่างด้าว/ต่างถิ่น ซึ่งเป็นประชากรที่เข้ามาใช้บริการสาธารณะด้านต่างๆ ภายในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ โดยประชากรกลุ่มนี้ยังไม่มี การสำรวจจำนวนที่แน่ชัด นอกจากนี้เทศบาลนครเชียงใหม่จำแนกพื้นที่สีเขียวในพื้นที่ความรับผิดชอบออกเป็น 4 ประเภท คือ 1) พื้นที่สีเขียวเพื่อนันทนาการและความงามทางภูมิทัศน์ มีขนาดพื้นที่โดยประมาณ 0.44 ตารางกิโลเมตร 2) พื้นที่สีเขียวอรรถประโยชน์ 0.78 ตารางกิโลเมตร 3) พื้นที่สีเขียวเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ 0.03 ตารางกิโลเมตร 4) พื้นที่สีเขียวที่เป็นริ้วราว 0.03 ตารางกิโลเมตร รวมพื้นที่สีเขียวทั้งหมด 0.78 ตารางกิโลเมตรคิดเป็น ร้อยละ 1.94 ของพื้นที่เทศบาลนครเชียงใหม่ ซึ่งเมื่อเทียบกับการใช้พื้นที่สีเขียวเพื่อการบริการกับจำนวนประชากรตามทะเบียนแล้วพบว่า เฉลี่ยมีพื้นที่สีเขียว 3 ตารางเมตรต่อคน ซึ่งน้อยกว่ามาตรฐานที่จะต้องมี 4 ตารางเมตรต่อคน ทั้งนี้ ยังไม่ได้รวมประชากรที่เข้ามาใช้บริการ ซึ่งจะแสดงตารางจำนวนประชากร ในหน้าถัดไป

ตารางที่ 2.6 แสดงจำนวนประชากรในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ตามทะเบียนราษฎร
พ.ศ. 2546 – 2555

พ.ศ.	ชาย	หญิง	รวม	จำนวนบ้าน
2546	74,401	84,305	158,706	69,073
2547	78,835	87,937	166,772	68,053
2548	70,403	80,608	151,011	69,253
2549	69,989	80,483	150,472	70,090
2550	69,122	79,188	148,310	70,973
2551	67,958	78,388	146,346	74,601
2552	66,564	76,406	142,970	75,255
2553	66,036	75,325	141,361	75,878
2554	64,493	73,300	137,793	76,816
2555	63,472	72,286	135,758	78,138

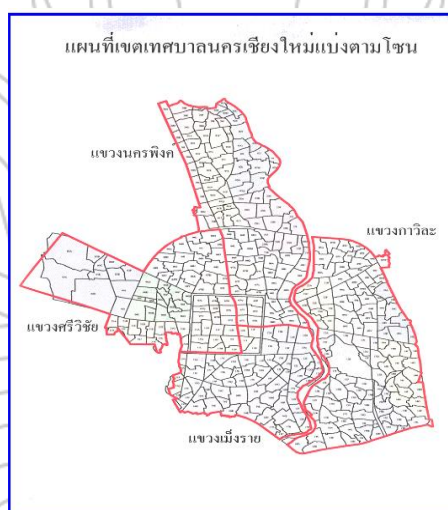
ที่มา : งานทะเบียนราษฎร ฝ่ายปกครอง สำนักปลัดเทศบาล

เทศบาลนครเชียงใหม่ เป็นหน่วยการปกครองท้องถิ่นรูปแบบหนึ่งเรียกว่า เทศบาลนคร ซึ่งมีที่ตั้งอยู่ในเขตตัวเมืองเชียงใหม่ มีหน้าที่รับผิดชอบครอบคลุมถึงแขวงอีก 4 แขวง ได้แก่ แขวงกาวิละ แขวงนครพิงค์ แขวงเมืองราย และแขวงศรีวิชัย โดยแบ่งพื้นที่ตามแขวง ได้ดังนี้

แขวงนครพิงค์	มีพื้นที่	11.7	ตารางกิโลเมตร
แขวงกาวิละ	มีพื้นที่	11.4	ตารางกิโลเมตร
แขวงเมืองราย	มีพื้นที่	7.7	ตารางกิโลเมตร
แขวงศรีวิชัย	มีพื้นที่	9.2	ตารางกิโลเมตร

สำหรับพื้นที่ที่เทศบาลนครเชียงใหม่รับผิดชอบมีจำนวน 40.216 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 14 ตำบลในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ คือ ตำบลหายยา ตำบลช้างม่อย ตำบลศรีภูมิ ตำบลวัดเกต ตำบลช้างคลาน ตำบลพระสิงห์ ตำบลสุเทพบางส่วน ตำบลป่าแดดบางส่วน ตำบลฟ้าฮ่ามบางส่วน ตำบลหนองป่าครั่งบางส่วน ตำบลท่าศาลาบางส่วน ตำบลป่าตัน ตำบลหนองหอยบางส่วน และตำบลช้างเผือกบางส่วน ดังแผนที่ต่อไปนี้

แผนที่แสดงอาณาเขตการปกครอง

ภาพที่ 2.2 แผนที่ขอบเขตการปกครองเทศบาลนครเชียงใหม่

ในส่วนของลักษณะชุมชนนั้น เทศบาลนครเชียงใหม่ตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง ตอนกลางเชิงดอยสุเทพ มีแม่น้ำปิงไหลผ่านใจกลางเมืองในแนวเหนือ-ใต้ ชุมชนดั้งเดิมหรือบริเวณเมืองเก่าตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง ต่อมาเมื่อชุมชนเจริญขึ้นได้มีการพัฒนาขยายตัวออกไปในทุกๆ ด้านตัวเมืองได้ขยายข้ามแม่น้ำปิงมาทางฝั่งตะวันตกหลังจากที่ได้มีการตัดถนนล้อมเมือง ชุมชนได้พัฒนาออกไปหลายทิศทางตามเส้นทางคมนาคมและโครงข่าย สิ่งสาธารณูปโภค ธุรกิจการพัฒนาที่ดินและที่พักอาศัยได้ขยายตัวเป็นอย่างมาก แท้จริงแล้วชุมชนเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบันไม่ได้คงอยู่แต่ในเฉพาะเขตเทศบาลเท่านั้น แต่ได้ขยายออกไปตามบริเวณชานเมืองและชนบทโดยรอบอีกด้วย

ตาราง 2.7 ชุมชนในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่รวมทั้งสิ้น 80 ชุมชน แยกตามแขวง

แขวงศรีวิชัย	แขวงนครพิงค์	แขวงกาวิละ	แขวงเม็ญราย
1. ชุมชนสวนดอก	1. ชุมชนบ้านท่อ	1. ชุมชนท่าสะอาด	1. ชุมชนระแกง
2. ชุมชนศรีวิชัย	2. ชุมชนแม่หยวก	2. ชุมชนตันขาม	2. ชุมชนทิพย์เนตร
3. ชุมชนวัดโลกโมฬี	3. ชุมชนเมืองล้ง	3. ชุมชนเมืองกาย	3. ชุมชนศรีท้าววัดหัว ฝาย
4. ชุมชนช่างแต้ม	4. ชุมชนศรีมงคล	4. ชุมชนเมืองสาตร หลวง	4. ชุมชนฟ้าใหม่ประตุ ก้อม
5. ชุมชนสามัคคี พัฒนา	5. ชุมชนป่าตัน	5. ชุมชนเมืองสาตร น้อย	5. ชุมชนแม่ชิง
6. ชุมชนป่าห้า	6. ชุมชนหมูบ้าน เทียมพร	6. ชุมชนใจแก้ว	6. ชุมชน 5 ธันวา
7. ชุมชนเอราวัณชอย 4	7. ชุมชนพัฒนาบ้านกู่ เต้า	7. ชุมชนหนองหอย	7. ชุมชนลอยเคราะห์
8. ชุมชนคูปลู่น	8. ชุมชนเชียงม้น	8. ชุมชนชนสงชอย 9	8. ชุมชนป่าพร้าว นอก
9. ชุมชนแจ่งหัวริน	9. ชุมชนบ้านป่าเป้า	9. ชุมชนรถไฟ	9. ชุมชนกำแพงงาม
10. ชุมชนอินทนิล	10. ชุมชนล้ามช้าง	10. เคหะชุมชน	10. ชุมชนศาลาแดง
11. ชุมชนทานตะวัน	11. ชุมชนศรีลานนา	11. ชุมชนศรีปันคร้ว	11. ชุมชนธาตุคำ

แขวงศรีวิชัย	แขวงนครพิงค์	แขวงกาวิละ	แขวงเมืงราย
12. ชุมชนบวหาด	12. ชุมชนป่าแพ่ง-วัง สิงห์คำ	12. ชุมชนบ้านเด่น	12. ชุมชนดาวดึงษ์
13. ชุมชนหมื่นเงิน ทอง	13. ชุมชนเชียงยืน	13. ชุมชน 12 สิงหา	13. ชุมชนวัดนันทา ราม
14. ชุมชนพวกแต้ม	14. ชุมชนหมู่บ้านอุ้น อารีย์	14. ชุมชนหนองเล็ง	14. ชุมชนหมื่นสารวั ลาย
15. ชุมชนพระเจ้าเมืง ราย	15. ชุมชนช่วงสิงห์ พัฒนา	15. ชุมชนบ้านใหม่	15. ชุมชนพวกเปี้ย ร่วมใจพัฒนา
16. ชุมชนวัดควรคำ ม้า	16. ชุมชนวัดชมพูช้าง ม่อย	16. ชุมชนบ้านแพะ	16. ชุมชนช่างซ้อง
17. ชุมชนเจดีย์ปล่อง	17. ชุมชนวัดเชตวัน	17. ชุมชนศรีสร้อย ทรายมูล	17. ชุมชนวัดศรีปี เมือง
		18. ชุมชนหนอง ประทีป	18. ชุมชนวัดศรี สุพรรณ
		19. ชุมชนหนองป่า ครั่ง	19. ชุมชนชัยมงคลบ้าน เมืง
		20. ชุมชนบ้านวัด เกต	20. ชุมชนวัดพันอ้น

แขวงศรีวิชัย	แขวงนครพิงค์	แขวงกาวิละ	แขวงเมืงราย
		21. ชุมชนวัดกู่คำ	21. ชุมชนช้างคลาน
		22. ชุมชนสันป่า ข่อย	
		23. ชุมชนสันนาลุง	
		24. ชุมชน ร.7 พัน 1	

สำหรับชุมชนแขวงนครพิงค์ ซึ่งแบ่งออกเป็น 20 ชุมชนย่อย มีรายละเอียดของพื้นที่ และรายละเอียดของแต่ละชุมชน ดังนี้

ภาพที่ 2.3 เขตพื้นที่ของแขวงนครพิงค์

2.11 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชน มีงานวิจัยที่น่าสนใจในหลายด้าน พอสรุปเป็นแนวทางได้ดังนี้

2.11.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม

กัญจน์ศัลล ปิยะกาญจน์ (2533:111-113) ได้ทำการศึกษาวิธีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชน พบว่า นักเรียนกลุ่มตัวอย่างมีพฤติกรรมที่ดี อยู่ในระดับพอใช้ถึงดีมาก ส่วนของผู้ปกครองใช้วิธีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่ผสมผสานกัน ดังนี้

- 1) สั่งสอนอบรมโดยตรงโดยบอก ให้กระทำ หรือห้ามกระทำ ใช้การให้รางวัล และลงโทษ
- 2) เป็นแบบใน 3 ลักษณะคือ ตัวแบบจริง ตัวแบบสัญลักษณ์ แบบตัวแบบคำบอกเล่า
- 3) สอดแทรกการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมระหว่างทำกิจกรรมร่วมกันในวันหยุด
- 4) ใช้หลักศาสนาด้วยการพาบุตรหลานเข้าวัดทำบุญในวันหยุด สวดมนต์ก่อนนอน ชี้แจงให้รู้บาปอันเกิดมาจากศีล 5 และชี้แจงให้เห็นผลงานของการกระทำ

อภิญา มานะโรจน์ (2539:บทคัดย่อ) ได้ศึกษากระบวนการปลูกฝังคุณธรรมแก่นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่า การปลูกฝังคุณแก่นิสิตนักศึกษาทำได้หลายวิธี เช่น ต้องสร้างศรัทธาให้เกิดแก่คุณธรรมนั้น ๆ โดยการจัดสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสม ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี นึกถึงวัยและขั้นตอนการพัฒนาคุณธรรม มหาวิทยาลัยจะต้องกำหนดนโยบาย ปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนและกิจกรรมส่งเสริมในด้านต่าง ๆ เพื่อปลูกฝังคุณธรรม โดยอาจารย์ผู้สอนและอาจารย์ที่ปรึกษามีส่วนสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมมากที่สุดและคุณธรรมที่สำคัญที่จะต้องปลูกฝังให้แก่นิสิตมากที่สุด คือ ความรับผิดชอบและการรู้จักตนเอง ใฝ่รู้ ไตร่ตรองเหตุผลและเสียสละเพื่อส่วนรวมตามลำดับ

สุวิมล ว่องวาณิช และนางลักษณ์ วิรัชชัย (2543:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัจจัยและกระบวนการที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรมระดับบุคคลเพื่อมุ่งความสำเร็จของส่วนรวมของนักศึกษามหาวิทยาลัย: การศึกษาเชิงปริมาณและคุณภาพพบว่า กระบวนการที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรม คือ กระบวนการพัฒนาบุคคลจากบุคคลรอบข้าง โดยพ่อแม่มีส่วนสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมมากกว่ากลุ่มครูและครูจะมีส่วนสำคัญมากกว่ากลุ่มเพื่อนตามลำดับและในส่วน

กระบวนการพัฒนาจากอาจารย์มหาวิทยาลัยอาจารย์ร้อยละ 90 ได้มีการสอดแทรกคุณธรรมแก่นิสิตโดยใช้เวลาในการสอนไม่เกินร้อยละ 20 ของจำนวนตามเวลา

นภดล เทียนเพิ่มพูน (2546:105-108) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักเรียนนายร้อยตำรวจพบว่า คุณธรรมที่ควรปลูกฝังอยู่ในระดับสูง คือ ความเป็นผู้มีสัจจะ และความจริงใจ คุณธรรมที่ควรปลูกฝังในระดับต่ำที่สุด คือ ความเป็นผู้มีระเบียบวินัย ในส่วนของจริยธรรมที่ควรปลูกฝังอยู่ในระดับสูงสุด คือ ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ จริยธรรมที่ควรปลูกฝังในระดับต่ำที่สุด คือ การให้ความช่วยเหลือผู้อื่น การมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การรู้จักเสียสละ การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน รูปแบบและวิธีการปลูกฝังคุณธรรมที่อยู่ในระดับสูง คือ ครูอาจารย์ควรประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีและรูปแบบและวิธีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่อยู่ในระดับต่ำสุด คือ การให้นักเรียนนายร้อยตำรวจท่องจำ

กุหลาบ รัตนสัจธรรม และคณะ (2547:บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ ภาพรวม จรรยาบรรณวิชาชีพในประเทศไทย พบว่า ส่วนร่วมของจรรยาบรรณทุกกลุ่มสาขาวิชา คือ ผู้ประกอบวิชาชีพควรมี ความซื่อสัตย์สุจริต คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม รับผิดชอบ เคารพสิทธิผู้อื่น ไม่โกหกหลอกลวงและควรประกอบวิชาชีพโดยมีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์รักษามาตรฐาน รักษาความลับของผู้รับบริการ รักษาชื่อเสียง มีศรัทธาและคำนึงถึงความปลอดภัยของประชาชน

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2550:120-123) ได้นำเสนอผลงานวิจัยเรื่อง สถานภาพสื่อโทรทัศน์ และสิ่งพิมพ์ ด้านการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม เพียงร้อยละ 17.46 โดยช่องไทยทีบีบีเอสมีรายการประเภทดังกล่าวมากที่สุด ในส่วนของหนังสือพิมพ์ไทยรัฐมีคอลัมน์ที่ส่งเสริมคุณธรรมมีส่วน ศีลธรรมร้อยละ 2.23 โดยที่หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ มีคอลัมน์ที่ส่งเสริมคุณธรรม ศีลธรรมมากที่สุด ในสัปดาห์สารรักลูก มีคอลัมน์ที่มีเนื้อหาที่มีเนื้อหาดังกล่าวมากที่สุด จากการศึกษายังพบอีกว่าสื่อโทรทัศน์มีผลกระทบมากที่สุด เมื่อดูถึงผลกระทบด้านอารมณ์ พฤติกรรมและด้านสติปัญญา ในส่วนของนิตยสารส่วนใหญ่ เป็นการนำเสนอในการแสดงออกทางพฤติกรรมทางเพศมากขึ้น ไม่ยอมรับความเท่าเทียมทางเพศ ทางทีมงานวิจัยได้เสนอแนะว่า ควรเพิ่มรายการที่มีเนื้อหาส่งเสริมคุณธรรม ศีลธรรมในช่วงเวลาไพรม์ไทม์ ควรให้ความรู้ผู้บริโภคสื่อมากขึ้น และรัฐบาลควรตั้งสำนักงานสื่อสร้างเพื่อจัดระดับความเหมาะสมของสื่อ

สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว (2552:99) ได้ทำการเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในสถาบันการศึกษา ผลการวิจัยพบว่าคุณธรรมจริยธรรม ที่ประชาชน

ใน 7 สถาบันของสังคมไทย อันได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันการเมืองการปกครอง ชุมชนท้องถิ่น องค์กรธุรกิจเอกชน สื่อและการสื่อสารมวลชน เห็นว่ามีความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันด้วยดีคือ

- (1) มีความพอเพียง
- (2) ความเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
- (3) ความกตัญญูกตเวที
- (4) ความซื่อสัตย์ซื่อตรง
- (5) ความเสียสละ
- (6) ความมีวินัย
- (7) ความอดทนอดกลั้น
- (8) ความรับผิดชอบ
- (9) ความขยันหมั่นเพียรและ
- (10) ความมีสติ

สายฤดี วรกิจโกศาทรและคณะ (2552:1-2) ได้การศึกษาวิจัยคุณลักษณะ กระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในประเทศไทย จากการวิจัยพบว่าในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ 10 ประการดังนี้

- (1) มีจิตสำนึกที่รับผิดชอบต่อครอบครัวและสังคม
- (2) มีวิธีการผสมผสานคุณธรรมจริยธรรมเข้ากับวิถีชีวิตโดยรวม
- (3) เล็งเห็นประโยชน์ และให้ความสำคัญการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม
- (4) มีผู้นำที่พุดิตนเป็นแบบอย่างของมีคุณธรรมจริยธรรม สร้างความเชื่อมโยงศรัทธาจากจากบุคคลรอบข้าง
- (5) ยึดแนวทางของศาสนาเป็นวิถีนำในการดำเนินอย่างชัดเจนต่อเนื่อง
- (6) มีการยอมรับและให้เกียรติซึ่งกันและกัน มองบุคคลอื่นในด้านบวกและสร้างสัมพันธที่ดีระหว่างกันและกัน
- (7) มีการสื่อสารที่ดีกับบุคคลทั้งภายในและภายนอกองค์กร มีการสนับสนุนให้กำลังสมาชิกในองค์กรที่กระทำความดีอย่างสม่ำเสมอ
- (8) มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานนอกองค์กร เพื่อสนับสนุนกันในการทำกิจกรรมต่างๆ ให้บรรลุเป้าหมาย

(9) ยึดมั่นในความดีงามและหมั่นกระทำอย่างสม่ำเสมอ

(10) มีเครือข่ายเชื่อมโยงและการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายทั้งฝ่ายให้และฝ่ายรับ ทำให้สามารถดำเนินงานได้หลายบริบท

2.11.2 งานวิจัยเกี่ยวกับการส่งเสริม/พัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม

แสงนภา ภักดีศิริวงษ์ (2548:134-136) ได้ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมของสถาบันศาสนาในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาของรัฐ จังหวัดนนทบุรี พบว่า

- 1) ด้านการสั่งสอนอบรม พระส่วนมากให้การสั่งสอนอบรมมากกว่าสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง ในส่วนที่เป็นเนื้อหาที่ใช้ในการสั่งสอนคือ ความเมตตา ความกรุณา ความกตัญญู
- 2) ด้านการสนับสนุนกิจกรรมทางด้านการส่งเสริมจริยธรรม พระส่วนมากมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมในวันสำคัญ ๆ ทางศาสนา อาทิ การจัดโครงการอบรมศีลธรรมนักเรียนภาคฤดูร้อน เป็นต้น
- 3) ด้านการให้คำแนะนำปรึกษา พระส่วนมากให้คำแนะนำปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาทั่วไป อาทิ ปัญหาทางด้านการเรียน การเงิน สุขภาพ โดยส่วนมากให้คำแนะนำเมื่อนักเรียนไปทำกิจกรรมที่วัด
- 4) ด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน พระจะมีส่วนในการชักชวนสมาชิกในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมมากที่สุด คือ การบอกกล่าวแก่สมาชิกในชุมชนเมื่อสมาชิกในชุมชนมาประกอบกิจกรรมทางศาสนา

อ้อมเดือน สดมณี และคณะ (2548:122-123) ได้ทำการศึกษาสภาพการจัดฝึกอบรมและการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของคนไทยในเชิงลึก จากองค์การที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินการฝึกอบรมด้านคุณธรรมจริยธรรม จำนวน ๒๐ แห่ง จากการศึกษาพบว่า สภาพการจัดฝึกอบรมและการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณธรรม และจริยธรรม แบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ คือ

- 1) การพัฒนาคุณธรรมโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ โดยจะเน้นทั้งความรู้ การปฏิบัติ และความตระหนักในความเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี ในการอบรมจะใช้สื่อต่าง ๆ เข้ามาประกอบการฝึกอบรม และใช้เทคนิคการสอนของครูมาประยุกต์ให้เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก
- 2) การพัฒนาคุณธรรมโดยผ่านการปฏิบัติธรรม โดยใช้การปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน 4 แนวทางในการปฏิบัติมีอยู่หลายแนวทาง ทั้งที่เน้นภาคปริยัติ (ภาคทฤษฎี) และปฏิบัติควบคู่

กันไป โดยจะต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับระดับความสามารถ พื้นฐานด้านความรู้ของผู้เข้าร่วมปฏิบัติ

3) การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมโดยผ่านกระบวนการทักษะชีวิต โดยผ่านตัวแทนทางสังคม ไม่ว่าจะเป็น พระสงฆ์ ครู อาจารย์ พ่อแม่ หรือแม้กระทั่งเพื่อน เป็นต้น การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมโดยผ่านกระบวนการทักษะชีวิต โดยผ่านองค์กรต่าง ๆ เป็นรูปแบบ ที่เป็นการผสมผสานการพัฒนาเข้ากับวิถีการดำเนินชีวิต โดยที่เน้นการใช้ธรรมะควบคู่กันไป

จุมพล พูลภัทรชีวิน (2549) ได้ทำการวิจัยและพัฒนากระบวนการสร้างคุณธรรมที่มีคุณธรรมจริยธรรมพิจารณา 3 ประเด็นหลักคือคนดีมีคุณธรรม ครอบครัวดีมีคุณธรรม และชุมชนดีมีคุณธรรมโดยมีวัตถุประสงค์คือเพื่อสำรวจองค์ความรู้เกี่ยวกับเกณฑ์และวิธีคัดสรรคนครอบครัวชุมชนมีคุณธรรมจริยธรรมและพัฒนากระบวนการส่งเสริมคุณธรรมให้กับครอบครัวชุมชนได้ใช้วิธีการศึกษาภาคสนามโดยการสนทนากลุ่มในระดับชุมชนและระดับจังหวัดของ 3 จังหวัดคือ จังหวัดฉะเชิงเทรา เพชรบุรี และพิษณุโลกผลการวิจัยพบว่า กระบวนการส่งเสริมคุณธรรม มีคุณธรรมในระดับบุคคลคือการพัฒนาตนเองตามแนวไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ตัวเราเป็นตัวอย่างที่ดีพ่อแม่จะต้องทำตนเป็นต้นแบบที่ดีให้การอบรมเลี้ยงดูที่ถูกต้อง สร้างครอบครัวให้อบอุ่นเข้มแข็ง เชื้อเพื่อต่อการอบรมเด็กและเยาวชนให้เป็นคนดีพัฒนาเมื่อเติบโตใหญ่ ปลุกฝังให้เด็กรู้จักเข้าวัดฟังธรรมทำบุญเพื่อซึมซับความดีงาม ครูเป็นแบบอย่างคุณธรรมจริยธรรมร่วมมือส่งเสริมและพัฒนาคนดี เช่นการยกย่องเชิดชูเกียรติคนดีมีคุณธรรมนำมาเป็นต้นแบบของชุมชนสังคมให้กำลังใจคนทำดีทั้งรายบุคคลและรายกลุ่ม โรงเรียนสอนวิชาศีลธรรมที่เน้นการปฏิบัติจริงกิจกรรมกับวัดเพิ่มชั่วโมงสอนจริยธรรมฝึกให้เด็กนั่งสมาธิ จัดหาสมุดบันทึกความดีให้เด็กบันทึกแข่งขันตอบปัญหาธรรมะ มีกิจกรรมที่เชื่อมโยงระหว่างบ้าน วัด โรงเรียนใช้วัดเป็นศูนย์การพัฒนาคุณธรรมความดีใช้กิจกรรมทางศาสนาช่วยสอนใช้ขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมช่วยกล่อมเกลามาจากชีวิต จัดกิจกรรมที่ดีมารองรับโดยมีฐานจากวัฒนธรรมท้องถิ่น ในระดับในครอบครัว พ่อแม่เป็นอย่างที่ดี เข้าใจถึงความแตกต่าง รู้จักปรับตัวเข้าหากัน มีความอดทนในการเลี้ยงลูกให้เป็นคนดี ส่งเสริมลูกทั้งด้านการศึกษา และการเป็นคนดีมีกิจกรรมที่สมาชิกทั้งครอบครัวร่วมกัน เข้าร่วมประเพณีท้องถิ่น สังคมมีการประกาศยกย่องครอบครัวที่ปฏิบัติให้เหมาะสม เช่น แม่ดีเด่น พ่อดีเด่นลูกกตัญญูระดับชุมชนต้องเป็นแบบอย่างที่ดีและร่วมมือในการสร้างคนดีร่วมมือในการสร้างคนดี สังคมจากบ้าน วัด โรงเรียนยกย่องคนดีให้เป็นอย่างของชุมชน สร้างศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชน สร้างครอบครัวที่ดี สร้างอาชีพที่มั่นคงในชุมชนส่วนร่วม

ของชุมชน นำเทคโนโลยีที่เหมาะสมเข้ามาใช้ ดูแลสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ต้องส่งเสริมการสร้างคนดี ชุมชนดีสังคมให้มากขึ้น

สุทธิวรรณ ตันติรจนาวงศ์ และศศิภาณุจน์ ทวีสุวรรณ (2552:245-249) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณธรรมที่มีประสิทธิภาพ กรณีศึกษากลุ่มเด็ก/ เยาวชนและข้าราชการภาครัฐ ผลการวิจัยพบว่า 1) ครอบครัวเป็นปัจจัยที่มีผลส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมที่สำคัญที่สุดในขณะที่ปัจจัยด้านองค์กรทางศาสนามีผลต่อการส่งเสริมน้อยที่สุด 2) กระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในส่วนการที่เป็นปฏิบัติจากกิจกรรมทางศาสนามีผลต่อการปลูกฝังคุณธรรมต่ำที่สุด 3) ในส่วนของการส่งเสริมคุณธรรม การเป็นแบบอย่างที่มีดี มีส่วนในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมสูงที่สุดและ 4) ในการดำเนินงานส่งเสริมคุณธรรมการจัดกิจกรรมมีผลต่อการดำเนินงานสูงที่สุดในขณะที่การจัดทำงบประมาณมีผลต่อการดำเนินงานน้อยที่สุด โดยสรุปกล่าวได้ว่า การส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรม และจริยธรรมของนักศึกษา มีวิธีการดำเนินงาน คือ การวางแผน การจัดองค์กร การจัดกิจกรรม การจัดงบประมาณ เพื่อประเมินคุณธรรมด้าน ความซื่อสัตย์ ความข่มใจ ความอดทน เป็นต้น ส่วนปัจจัยเงื่อนไขในการส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรม และจริยธรรม ได้แก่ สถาบันทางศาสนา สถาบันครอบครัว สื่อมวลชน ชุมชน สิ่งที่พบต่อมาก็คือ การส่งเสริมและพัฒนาคุณธรรม และจริยธรรม จะต้องดำเนินการโดยการเป็นแบบอย่างที่ดี การมีสื่อที่ส่งเสริมคุณธรรม รวมถึงการมีส่วนร่วมของเยาวชน และนักศึกษาจากการศึกษาเอกสารงานวิจัย ทำให้สามารถสรุปได้ว่า คุณธรรมที่ควรปลูกฝังให้เกิดขึ้นในตัว of นักศึกษา คือ ความเป็นผู้มีระเบียบวินัย ความเป็นผู้มีเมตตากรุณา ความเป็นผู้ที่มีความขยัน อดทน ซื่อสัตย์ และที่สำคัญยิ่ง คือ การเป็นผู้รู้จักปฏิบัติตนให้เป็นผู้ที่รู้จักการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในส่วนที่เป็นปัจจัยแวดล้อมภายนอก หรือองค์กรต่าง ๆ ที่ควรจะเข้ามามีส่วนร่วมในการปลูกฝังคุณธรรม และจริยธรรม ได้แก่ ครอบครัว สถานศึกษา ชุมชนสื่อสารมวลชน และรัฐบาล ในส่วนที่สำคัญยิ่งคือการจะปลูกฝังคุณธรรม และจริยธรรมให้ได้ผล มีประสิทธิภาพ องค์กรต่าง ๆ จะต้องประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่าง มากกว่าการจะบอกกล่าวหรือลงโทษ เพราะเยาวชน หรือนักศึกษาจะเลียนแบบจากสิ่งที่พวกเขาได้รับรู้ ได้เห็น

2.11.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอารมณ์

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจักษ์ปัจฉานิก (2524) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวกับสุขภาพจิตและจริยธรรมของนักเรียนวัยรุ่นไทย ในนักเรียนชายหญิงในชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 1(ม.ศ.1) และ มัธยมศึกษาปีที่ 3 (ม.ศ.3) ในกรุงเทพ และจังหวัดสงขลา จำนวน 917 คน พบว่า

ผลประการแรก วัยรุ่นที่มีสุขภาพกายในระดับสูงมากเพียงใด ก็มีสุขภาพจิตในระดับสูงขึ้นด้วย ผลนี้พบแต่เฉพาะในวัยรุ่นชาย วัยรุ่นตอนต้น วัยรุ่นในชนบท วัยรุ่นที่มาจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจสูงและต่ำ

ผลประการที่สอง การอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนมาก การอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ ทศนคติที่ดีต่อบิดาและต่อมารดาสูง เกี่ยวข้องกับการมีสุขภาพจิตที่ดีในระดับสูงของวัยรุ่นหลายประเภท โดยเฉพาะในวัยรุ่นที่แยกอยู่ต่างหากจากบิดามารดา ส่วนวัยรุ่นที่บิดามีบทบาทสำคัญต่อสุขภาพจิต คือ วัยรุ่นในชนบทและวัยรุ่นที่มารดาทำงานอาชีพ ส่วนวัยรุ่นจากระดับเศรษฐกิจและสังคมสูง มีปัญหาทางสุขภาพจิตมากกว่าวัยรุ่นจากระดับต่ำกว่า ส่วนหนึ่งเกี่ยวข้องกับการมีทัศนคติที่ดีต่อมารดาในระดับต่ำ

ผลประการที่สาม คือ ผู้ที่มีสุขภาพจิตที่ดีในระดับสูงเท่าใด ก็มีความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงตามไปด้วยนั้น พบแต่ในวัยรุ่นหญิงจากครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจและสังคมสูงเท่านั้น

ผลประการที่สี่ คือ ลักษณะความสัมพันธ์ภายในครอบครัว 3 ตัวแปร คือ ปริมาณความขัดแย้งในการใช้เหตุผลระหว่างเด็กกับผู้ปกครอง การอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนและทัศนคติที่ดีต่อบิดาเกี่ยวข้องกับระดับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของวัยรุ่นหลายประเภท โดยเฉพาะวัยรุ่นในชนบท

โดยสรุปว่า ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวที่ศึกษา 5 ด้านเกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตของวัยรุ่นในปริมาณที่สูงกว่าที่เกี่ยวข้องกับระดับจริยธรรมของวัยรุ่น ส่วนบิดามีความสำคัญต่อจิตใจของบุตรวัยรุ่นมากกว่าที่ได้คาดไว้

นางนุช โรจนเลิศ (2533:บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมตนเองของนักเรียนวัยรุ่น ตัวอย่างเป็นนักเรียนที่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และมัธยมศึกษาปีที่ 4 และมัธยมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2532 ของโรงเรียนสหศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า วิธีการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดาส่งผลต่อการควบคุมตนเอง นักเรียนที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย มีการควบคุมตนเองสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลยและที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความคุ้มครองมากเกินไปมีการควบคุมตนเองไม่แตกต่างกันกับนักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยและที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย

